

Ideológia univerzalizmu a čínska politická kultúra – podľa názorov Samuela P. Huntingtona a Francisa Fukuyamu

Milan Čáky

Les réformes économiques chinoises ont évoquaient les questions diverses ainsi que len différences idées. La plus principales d'eux c'est l'idée de l'Universalisme de l'Ouest: c'est a dire – si l'idée de l'Universalisme, tel que nous la connissons du pensée dans les pays de l'Ouest, est valable dans le sens gégéral aussi en Chine populaire, ou bien pour ce pays asiatique sont convenables autres idées, idées spécifique asiatiques. D'après le politologue américaine Samuel P. Huntington l'Universalisme de l'Ouest est le systeme politique unique, mais il n'est pas le systeme Univeselle. D'après l'autor de cette these pour la Chine populaireet la région asiatique, pour leurs etape du developpement, est bien acceptable le system politique d'origine chinois, avec les valeurs chinois.

Samuel P. Huntington považuje západnú civilizáciu za klasickú civilizáciu, ktorej historický charakter vtláčila grécka filozofia, rímske právo a kresťanstvo. Univerzálny charakter nadobudla predovšetkým pod vplyvom rôznych smerov kresťanského náboženstva. / Huntington, Samuel P.: The West: Unique, Not Universal, s. 30 / Idea univerzalizmu je produktom západnej civilizácie a v uplynulých storočiach takto chápaný univerzalizmus slúžil „k ospravedlneniu politickej a ekonomickej nadvlády Západu nad nezápadnými národmi“. / Střet civilizací, s. 63 / Čína mala v novodobých dejinách s uplatňovaním západného modelu civilizácie negatívne skúsenosti už z obdobia prenikania kresťanstva, z ópiových vojen, neskôr z vynucovania uzatvárať nerovnoprávne zmluvy i z uplatňovania európskych koloniálnej politiky na čínskom území. Západná civilizácia, prenikajúca do Číny od začiatku 17. storočia, sa v Číne nemohla opierať o kresťanstvo a jeho vplyv. Aj keď víťazstvom Mao Ce-tungovej revolúcie sa zbavila dedičstva koloniálnej politiky, nemohla sa izolovať od západného kultúrneho a civilizačného vplyvu, postupne smerujúceho k vytváraniu globálnych civilizačných vzťahov. V posledných desaťročiach dvadsiateho storočia vplyv univerzálnej civilizácie, civilizácie západného typu, sa stále viac prejavoval prenikaním západného kultúrneho univerzalizmu ako výrazu kultúrnej nadvlády Západu. Súčasťou tohto procesu bolo aj zdôrazňovanie nutnosti preberania a napodobňovania západnej politickej praxe a politických inštitúcií. Išlo teda o ideológiu, ktorá, povedané slovami Samuela P. Huntingtona, bola vytvorená na konfrontáciu s nezápadnými kultúrami / Střet civilizací, s. 63 /, hoci v nezápadných civilizáciách sa pokusy o vytváranie univerzálnej civilizácie západného typu nestretávali a i dnes nestretávajú so všeobecnou podporou a pochopením. Ako upozorňuje Huntington, vychádzajúci predovšetkým z rozdielného chápania hodnôt západného univerzalizmu - to, čo Západ považuje za univerzálne, ostatný svet, včítane Číny, hodnotí za západné, cudzie čínskej civilizácii; to, čo Západ vníma ako globálny integračný proces, svet nezápadnej kultúry v tom vidí snahu o ovládnutie svojho kultúrneho priestoru a hrozbu pre svoju civilizáciu. / Střet civilizací, s. 64 / Vyslovil pozoruhodnú a **dôležitú myšlienku: model**, podľa ktorého koniec komunizmu sovietskeho typu v krajinách strednej a východnej Európy zároveň znamenal víťazstvo liberálnej demokracie a **univerzalizmu** ako jedinej politickej alternatívy, zrejme **v krajinách nezápadnej civilizácie nie je rovnako akceptovateľný** predovšetkým z dôvodu rozdielností vývoja, kultúr a náboženstiev, ale - ako je zjavné v prípade Číny - aj z existencie *tržného socializmu, rôznych foriem totalitarizmu a nacionalizmu*. Preto názor, že po zrútení sa sovietskeho komunizmu je víťazstvo

univerzalizmu a západného liberalizmu vo všetkých krajinách, všade, včítane Číny, jedinou možnou cestou politického vývoja, považuje Huntington za myšlienkovú „aroganciu“, pretože v nezápadných civilizáciách sa zachováva pôvodné rozdelenie nielen podľa národností a najmä podľa náboženskej príslušnosti, čo môže viesť k novým konfliktom. Podľa neho významnou prekážkou v demokratizačnom procese v Číne je dedičstvo konfucianizmu, ktorý dáva dôraz na autoritu, hierarchiu, poriadok, prednosť kolektívu pred jednotlivcom. / *Střet civilizací*, s. 268 / Zárodky politického systému demokracie vidí najmä v južnej Číne, kde v dôsledku ekonomického rozvoja a akumulácie ekonomickej moci vzniká nová bohatá vrstva, ktorá bude mať záujem vymknúť sa ústrednej politickej kontrole, pričom sa rýchlo rozširuje stredná trieda. Nazýva to **vznikom spoločenskej základne pre pluralizmus**. Podľa neho základnou podmienkou demokratizačných zmien vo všeobecnosti je otvorenie politiky autoritárskeho systému a nástup reformných síl k moci. Vznikajú tak zárodky politicky orientovaných skupín, ktoré by sa mohli stať i zárodkami nových politických strán, ktoré by mali politický prepojené vzťahy s Číňanmi z Hong-kongu, Tchaj-wanu i Singapuru. Za určitých priaznivých politických okolností – ak by v politickom a vládnom ústredí v Pekingu sa k moci dostala skupina naklonená univerzalizmu a politickým reforiem, považuje Huntington možné i politické zmeny v Číne smerom k pluralitnej demokracii. / *Pozri Střet civilizací*, s. 286 /

Určitý stupeň univerzalizmu do čínskej politiky je podľa názoru Huntingtona importovaný v dôsledku rozvoja všestranných vzťahov – *interakciou* medzi Čínou a ostatnými krajinami, najmä západným svetom. Rastúca miera vzájomných vzťahov a interakcie a prehlbujúci sa proces globalizácie uľahčuje rozvoj techniky a obchodných stykov, ale nemusí znamenať vytváranie *spoločnej globálnej kultúry a prijatie univerzálnych liberálnych politických hodnôt a vytváranie odpovedajúcich politických inštitúcií*. I keď moderné spoločnosti podľa Huntingtona majú mnoho spoločné, nemusia byť však homogénne. Preto tvrdenie, že v každej modernej spoločnosti zvíťazí západný univerzalizmus, že každá, teda aj spoločnosť v Číne sa bude približovať k jedinému univerzálnemu typu, podobne ako sú západné spoločnosti a že stotožnenie podľa schémy „moderná civilizácia sa rovná civilizácii západnej a západná civilizácia sa rovná civilizácii modernej“ je úplne falošné / *Střet civilizací*, s. 68 / aj preto, že tieto civilizácie mali odlišné korene a vývoj, pričom čínska konfuciánska spoločnosť bola uzavretou a proces jej modernizácie sa začal neskôr ako v Japonsku. Huntington sa domnieva, že Čína sa modernizuje, ale „newesternizuje“. / Huntington, Samuel P.: *The West: Unique, Not Universal*, s. 36 / Je evidentné, že Čína už niekoľko rokov sa vydala na cestu hospodárskych reforiem a modernizácie spoločnosti, ale v oblasti kultúry sa nezriekla konfuciánskych zásad a zásady *ti-yung*, čo Huntington to vyjadril slovami: *Chinese learning for the fundamental principles, Western learning for practical use*. / Huntington, Samuel P.: *The West: Unique, Not Universal*, s. 35 / Práve na príklade Číny je možné konštatovať určitý model ázijskej, v tomto prípade čínskej *asertivity*: podľa nej **modernizácia nemusí nevyhnutne znamenať prijatie univerzalizmu a modelu západnej spoločnosti**, alebo - povedané slovami Huntingtona – *nezápadné, teda aj ázijské spoločnosti sa môžu modernizovať bez toho, aby sa pritom vzdali svojej vlastnej kultúry a aby vo veľkej miere prijali západné hodnoty, inštitúcie a zvyky, včítane politických systémov* / *Střet civilizací*, s. 79 / . Pritom proces modernizácie tieto kultúry posilňuje, stávajú sa nielen modernejšími, ale i menej západnými. Čínska spoločnosť prejavila značný stupeň asertivity, pretože prijíma modernizáciu predovšetkým ako využívanie a uplatňovanie výsledkov vedy, techniky a nové technológie, prijíma novú urbanizáciu, industrializáciu, spôsob praktického života, ale odmieta tzv. „pozápadnenie sa“ (používa sa tiež slovo *westernizácia*) v civilizačnom zmysle slova, odmieta univerzalizmu Západu.

Konfucianizmus ako náboženstvo však, zdá sa, že nemôže v plnej miere uspokojovať psychologické ani citové potreby obyvateľov čínskeho kultúrneho a civilizačného priestoru.

Je možné sa stotožniť s Huntingtonovým názorom, že konfucianizmus „pre svoju citovú vyprahlosť“ nie je vo všeobecnosti atraktívnejší ako kresťanské náboženstvo. Pre čínsku civilizáciu je kresťanstvo historicky cudzie, i keď je zaujímavé, že i v období prudkého hospodárskeho rastu Číny sa kresťanské náboženstvo šíri predovšetkým medzi mladými ľuďmi. Dnes počet stúpencov kresťanskej ideológie sa v kontinentálnej Číne odhaduje na niekoľko miliónov predovšetkým mladých ľudí. Čínske oficiálne miesta si uvedomujú, že s rozvojom a upevňovaním kresťanskej ideológie, najmä katolíckych organizácií, sa spája i rozširovanie politického liberalizmu, univerzalizmu a západných hodnôt. Preto čínska vláda bráni rozširovaniu kresťanského myslenia, zakazuje kresťanské, najmä katolícke aktivity a nemá záujem na rozvoji vzťahov s Vatikánom. V roku 1994 prijala zákon, podľa ktorého cudzinci nesmú na území Číny vyvíjať evanjelizačnú a pastoračnú činnosť, zakladať náboženské školy a cirkevné organizácie. Čínske náboženské organizácie nesmú dostávať finančnú pomoc zo zahraničia a zúčastňovať sa zahraničných aktivít.

V súčasnosti v dôsledku globalizačných procesov ekonomická moc sa postupne presúva do krajín východnej Ázie, medzi ktorými významnú úlohu zohráva Čína. Rast ekonomickej moci je spätý s narastaním vojenskej moci a následným zvyšovaním politického vplyvu na medzinárodnej scéne. Z krajín východnej Ázie sa pravdepodobne kontinentálna Čína (popri Japonsku, Indii) stane v budúcnosti rivalom Západu v globalizačných procesoch. To môže vyplývať i z toho, že Čína mala vo väčšine svojich novodobých dejín významné, ba možno najväčšie svetové hospodárstvo, ktoré upadalo s rozvojom svetovej industrializácie a uskutočňovaním koloniálnej politiky. Proces globalizácie a rozširovanie nových technológií znamenal obrat v čínskej ekonomike, ktorá sa pomaly dostáva v celkovej produkcii na popredné miesto vo svete. Postupný ekonomický vzostup Číny a spomínaných ázijských krajín môže byť spojený i so stratou ekonomickeho i politického vplyvu Západu. Kontinentálna Čína významne posilňuje svoju vojenskú moc, modernizuje armádu a neustále rastie jej vojenský rozpočet. Disponuje zbraňami hromadného ničenia a spolu s niektorými ázijskými krajinami sa stáva regionálnou vojenskou mocnosťou. Jej strategická vojenská politika je zameraná na to, aby ovplyvňovala obranu čínskych záujmov v regióne východnej Ázie a vo svojom blízkom zahraničí. Dnes je už nemysliteľné a nereálne, aby i vojensky vyspelé štáty sveta určovali Číne politické podmienky, napríklad o hraniciach, o usporiadaní politického systému a vnucovali jej nerovnoprávne zmluvy, ako za čias kolonializmu.

Čínska politika v kontexte politologických názorov Samuela P. Huntingtona

Americký politológ Samuel P. Huntington považuje ekonomické zmeny v Ázii za jedny z najvýznamnejších zmien v druhej polovici dvadsiateho storočia. Podľa neho ekonomická výmena, obchod a hospodársky rozvoj Ázie, včítane kontinentálnej Číny, posilňujú „sebadôveru ázijských spoločností“ a narušajú tým dosiahnuté medzinárodné politické usporiadanie vzťahov. Možnosť ich narušenia, najmä vo vzťahu s Čínou, vidí v troch možných okolnostiach:

1. *Ekonomický rozvoj ázijských štátov umožňuje im rozširovať svoj vojenský potenciál. Vytvára sa tak neistota budúceho politického vývoja, pretože do popredia vzájomných politických vzťahov by mohli vystúpiť tie medzinárodné problémy ázijskej oblasti, ktoré v období studenej vojny už boli zatlačené do pozadia. To môže byť zdrojom novej medzinárodnej nestability v regióne a príčinou potenciálnych konfliktov.*

2. *Prudký ekonomický vývoj ázijských spoločností, včítane čínskej ekonomiky, stupňuje intenzitu konfliktov medzi nimi a krajinami západnej civilizácie, predovšetkým USA. Vyhliadky úspechu ázijských spoločností v tomto konflikte sú stále väčšie.*

3. *Kontinentálna Čína svojim ekonomickým rozvojom sa stáva najväčšou ázijskou regionálnou mocnosťou, čo pravdepodobne povedie k snahám o obnovenie jej tradičnej hospodárskej i civilizáčnej hegemonie v tomto regióne, pričom ostatné ázijské národy v tejto oblasti sa pokúsia k Číne buď pridať, alebo určitým spôsobom obmedziť jej vplyv, Čína sa tak stáva popri Japonsku, USA a Rusku jedným z hlavných aktérov politického i hospodárskeho diania v ázijskej oblasti. / Střet civilizací, s.260 – 261 /*

Tieto myšlienky Huntington potvrdzuje i snahou Číny a ostatných krajín východoázijského geografického priestoru (Japonska, Južnej Kórei, Tchaj-wanu, Singapuru a i.) neustále zvyšovať rast svojho vojenského potenciálu a vojenského rozpočtu, určeného predovšetkým nielen na nákup zbraní s novou technológiou, ale i na vlastné vyspelejšie zbrojné programy, premenu svojich pôvodných „roľníckych“ armád na profesionálne armády a nové definovanie vojenskej stratégie.

Keď od konca osemdesiatych rokov 20.storočia sa po udalostiach na námestí Tchien-an-men čínsko-americké vzťahy sa významne zhoršili a v roku 1991 prerástli podľa Teng Siao-phinga do „*novej studenej vojny*“ medzi oboma krajinami, politickí predstavitelia kontinentálnej Číny otvorene kritizovali snahy USA zasahovať do čínskych vnútorných záležitostí. Samuel P. Huntington uvádza, že v roku 1992 interný dokument čínskej vlády zdôrazňuje, že „*od tej doby, čo sa Spojené štáty stali jedinou veľmocou, sa pokúšajú bez zábran vo svojich rukách sústrediť novú hegemoniu a všetku mocenskú politiku..., ich moc však upadá a existujú hranice toto, čo si môžu dovoliť*“. / *Střet civilizací, s. 266 / Zároveň cituje vyhlásenie čínskeho prezidenta Ťiang Ce-mina, ktorý v roku 1995 vyhlásil, že „nepriateľské západné sily ani na chvíľu neustúpili od svojich plánov pozápadniť a rozdeliť našu krajinu“, pričom medzi čínskymi politikmi prevládalo presvedčenie, že Spojené štáty zdôrazňovaním ľudských práv a podpory čínskych disidentov sa usilujú „Čínu územne rozdeliť, politicky rozvrátiť, strategicky obmedziť a ekonomicky zničiť“.* / *Střet civilizací, s. 266 /* Predstavitelia čínskej armády, ktorí zaujímali voči USA najtvrdší postoj, dokonca v roku 1993 vyzvali Teng Siao-phinga na rozhodnejší politický postoj voči USA a pomenovali dôvody možného vojenského konfliktu s USA. Za významný dôvod trvalých sporov s USA považovali *ideologické spory, rozdiely v spoločenských systémoch i v zahraničnej politike, čo podľa nich nevytvára možnosti zásadného zlepšenia vzájomných vzťahov*. Hoci rastúce napätie a nepriateľstvo medzi oboma krajinami bolo vo veľkej miere výsledkom vnútornej politiky v oboch krajinách, na oboch stranách boli sily volajúce po zlepšení vzájomných vzťahov, ale i také, ktoré zdôrazňovali potrebu tvrdšieho politického postupu. V roku 1993 dokonca USA dávali Čínu na druhé miesto za Irán ako najväčšiu hrozbu pre USA. Na druhej strane čínska politika potrebovala nového nepriateľa, aby mohla stupňovať nacionalizmus, posilniť armádu a vyriešiť tak spory o mocenské nástupníctvo.

Spojené štáty so znepokojením sledovali ekonomický a politicko-mocenský vzostup kontinentálnej Číny v ostatnom desaťročí. Ich nezhody s Čínou sa dotýkajú širokého spektra problémov, počnúc otázkou dodržiavania ľudských práv, vzťahu kontinentálnej Číny k Tchaj-wanu, Tibetu a i. Podľa Huntingtona obe krajiny sa nezhodujú v dôležitých otázkach globálnej politiky, snáď s výnimkou spoločného boja proti medzinárodnému terorizmu. Podstatu týchto sporov vidí v zásadnej otázke – v otázke moci: Čína podľa neho nechce prijať americkú hegemoniu vo svete a Spojené štáty sa nechcú zmieriť s tým, že Čína si úspešne buduje vedúce postavenie v Ázii. / *Střet civilizací, s. 273 - 274 /* Uvádza, že Spojené štáty doposiaľ vyvinuli značné úsilie, aby v Ázii, ale i v Európe nevznikla dominantná mocnosť (napríklad vojna proti hitlerovskému Nemecku, cisárskemu Japonsku a studená vojna proti Sovietskemu zväzu a maoistickej Číne). Táto stratégia USA pretrváva i doposiaľ. To znamená, že ak sa kontinentálna Čína stane regionálnou mocnosťou v Ázii, strategické záujmy USA budú ohrozené a ohrozená bude aj rovnováha síl v ázijskom priestore. Je preto pravdepodobné, že pokračujúci ekonomický rast kontinentálnej Číny bude sprevádzaný aj

rastom jej vojenskej sily a rozširovaním jej medzinárodného postavenia, zvlášť v ázijskom geografickom priestore. ***Ak si Čína udrží vysoký stupeň hospodárskeho rastu, zachová si územnú integritu, nepripustí vnútorný rozklad štátu možno aj v dôsledku mocensko-nástupníckych sporov, stane sa rozhodujúcou mocnosťou - hegemonom v Ázii a bude súperiť o politický vplyv v regióne s USA.*** Pritom nielen trvalo dosiahnuteľný stupeň rozvoja ekonomiky, ale i rozloha štátu, tradície, kultúra, história i tradície čínskej civilizácie budú Čínu viesť k obnove tejto hegemonistickej pozície, ktorú Čína v minulosti už mala. Ázijské krajiny, zvlášť vo východnej Ázii, najmä Japonsko, Južná Kórea, Singapur a iné, ktoré majú početné väzby s kontinentálnou Čínou, budú musieť reagovať na túto mocensko-politickú zmenu. Podobne i USA, Ruská federácia a bývalé európske mocnosti (Veľká Británia, Francúzsko i Nemecko) budú musieť definovať svoju strategickú politiku k Číne. Keďže i v súčasnosti kontinentálna Čína ako svojho protivníka v ázijskom geopolitickom priestore označuje Spojené štáty americké, dá sa predpokladať, že obe mocnosti budú na začiatku 21. storočia sa snažiť o obmedzenie a oslabenie mocenského vplyvu toho druhého v ázijskom regióne a hľadať pre svoju politiku skutočných i potenciálnych spojencov. Vzhľadom na ázijskú kultúrnu a civilizačnú blízkosť je pravdepodobné, že „európska a západná civilizačná minulosť sa všeobecne nestane ázijskou budúcnosťou“. Ako naznačuje mocenská i kultúrna realita, skončila sa éra prenikania západných politických kultúr do Ázie, začatá v 19. storočí, Čína zrejme obnoví svoje historické miesto regionálneho hegemóna, a – povedané slovami Samuela P. Huntingtona - *Východ začína byť sám sebou*, znamená to, že *ázijská minulosť zrejme bude i ázijskou budúcnosťou*.

Nová regionálna mocnosť

Pozoruhodný ekonomický rozvoj Číny sa začal prejavovať po ukončení „kultúrnej revolúcie“. „Čínsky hospodársky zázrak“ alebo „návrat čínskeho draka“, ako niektorí ekonómovia nazývajú hospodársky rozvoj v Číne v ostatných rokoch, bol spôsobený:

1. Našartovaním čínskych reforiem už koncom 70-tych rokov, keď po ekonomickej i politickej katastrofe a všeobecnému úpadku krajiny, spôsobeného „kultúrnou revolúciou“, sa otvorili nové možnosti pre hospodársky vývoj a novú ekonomickú orientáciu, ktorej základom sa stali dovtedy odmietané pragmatické hospodárske postupy, založené na postupných reformných krokoch. Hospodárske reformy boli vypracované štátom a ním bol ich vývoj kontrolovaný. Prijatý program tzv. štyroch modernizácií, o ktorých sme už hovorili, sa uskutočňoval v priemysle, poľnohospodárstve, v armáde, vo vede a technike, pričom prioritou sa stalo dosahovanie ekonomického rastu, efektívnosti výroby a obchodu, čo bolo sprevádzané uvoľnením individuálneho podnikania, oddelenia obchodu od politiky, snahy o efektivitu obchodných a kapitalových vzťahov nielen s krajinami ázijského hospodárskeho priestoru, ale aj s najvyspelejšími štátmi Západu a s ostatným svetom. Čína sa ekonomicky začala otvárať svetu a snažila sa o čo najširšiu účasť na multilaterálnej globálnej i regionálnej kooperácii – *Veľká ázijská sféra spoločnej prosperity*. V roku 1992 Čína prijala komplexný program urýchlenia prestavby hospodárstva, spojený s decentralizáciou hospodárskeho rozhodovania, širokého uplatňovania tržných prvkov v pôvodnom socialistickom hospodárstve a vytváranie výhodných podmienok pre prílev zahraničných investícií. Prednostný význam dávala zrýchlenému rozvoju informačných technológií. V takto poňatom dôslednom transformačnom procese bol prijatý už desiaty *Plán národného a ekonomického rozvoja na roku 2001 - 2005*, ako prvok riadenia ekonomiky štátom, ktorý mal určiť hlavnú ekonomickú stratégiu.

2. Schopnosť Číny trvalo priťahovať do krajiny značný prílev zahraničných investícií, umiestňovaných do výrobnéj a podnikateľskej sféry. Ich výška dosiahla zo 40 mld. USD v roku 1999 - 2000 na takmer 53 mld. v roku 2003. / *Podľa Fürst, R.: Konec izolacionizmu v Číne, in: Mezinárodní politika, č. 9/2004, s. 6* / Tieto investície podporovali rozvoj tých odvetví čínskeho priemyslu, ktoré boli zamerané na export a rozvíjali vytváranie zvláštnych industrializovaných oblastí. Čínska vláda, aby napomáhala prílevu zahraničných investícií, v industrializovaných zónach vytvárala čo najlepšie podmienky pre zahraničných investorov, včítane rôznych daňových úľav (15 % - tná daň), rôzne výhodné licenčné a colné opatrenia. Nemalý podiel v príleve priamych zahraničných investícií do kontinentálnej Číny predstavovali investície z Hongkongu, Tchaj-wanu a tiež i od prímorských Číňanov zo Singapuru a iných oblastí Ázie, ktorí tým preukazovali svoju tradičnú čínsku spolupatričnosť a spätosť s kontinentálnou Čínou.
3. Dynamická industrializácia krajiny je umožnená i adaptabilitou podnikateľských subjektov, požadovanou mierou prispôsobivosti v pracovnej oblasti a nekonfliktnou politikou odborových organizácií. Disciplinovanosť a skromnosť pracovných síl je priaznivým faktorom pre rozvoj investícií a zárukou úspešného podnikania a návratnosti zahraničných investícií. Takmer nevyčerpatel'ná zásoba lacnej a efektívnej pracovnej sily, pochádzajúcej z vidieka. Jej prebytok je pohlcovaný rozvojom spracovateľského priemyslu.

Rast zahraničných investícií v kontinentálnej Číne sa doposiaľ neustále zvyšoval a rástli i jej devízové rezervy. Ak v roku 1998 činili 149,8 mld. USD, v júli 2004 Čínska centrálna banka mala devízové rezervy vo výške 470 mld. USD. / *Údaje podľa Kohout, P.: Čína, investice a růst ekonomiky, In: Mezinárodní politika, č. 9/2004, s. 9* / Pritom ďalších 120 mld. USD mala centrálna banka v Hongkongu. Za ostatné tri roky vzrástli čínske devízové rezervy v dôsledku prebytku zahraničného obchodu o 300 mld. USD. Kapitálový prebytok sa Čína snaží umiestňovať na americkom finančnom trhu a investuje najmä do amerických dlhopisov. Čínske úrady už dlhobojšie kupujú dlhopisy vlády USA, čím Spojené štáty sa stávajú závislými na čínskom kapitále. Vývoz kapitálu z Číny prevyšuje prílev zahraničných investícií. V dôsledku dlhodobého amerického obchodného deficitu s touto krajinou sa Čína stáva významným veriteľom americkej federálnej vlády a určitým spôsobom ju úveruje. / *Podľa Kohout, P.: tamtiež, s. 9* /

Čínska ekonomika už dlhodobo patrí medzi najrýchlejšie sa rozvíjajúce ekonomiky sveta. Ak za obdobie rokov 1980 - 2000 ekonomika USA vzrástla o 56%, Francúzska o 40%, Švajčiarska o 18%, ekonomika Číny vzrástla o 382 %. / *Tamtiež, s. 9* / V rokoch 1987 - 1998 priemerný prírastok hrubého domáceho produktu (HDP) Číny ročne bol 9,7%, v roku 1991 7,1%, v roku 2000 8,0% . / *Údaje podľa Posth, Martin: Wirtschaftmacht China, Internationale politik, April 2001, Nr. 4, s. 11* / V uplynulom roku 2004 jej ročný prírastok HDP bol viac ako 8 %. Je to nepochybne nielen výsledok Tengových ekonomických reforiem, ale aj dôležitých politických rozhodnutí: politickí vodcovia Číny pochopili, že medzinárodný kapitál, na rozdiel od Maovho chápania, Čínu neničí, ale pomáha jej rozvoju. Pretože čínske ekonomické prostredie sa tradične vyznačovalo zmyslom pre pragmatické riešenie situácie, každá čínska vláda po Maovej smrti, najmä zásluhou ekonomických riešení Teng Siao-phinga, si uvedomila, že bez investícií zo zahraničia a bez možností vstúpiť na svetový trh nie je možné dosiahnuť trvalý rozvoj hospodárstva. Preto všetky vlády zamerali podporu štátu na rozvoj exportu. Takáto ekonomika sa už osvedčila v prípade vyspelých ázijských krajín, najmä tých štátov, ktoré patria k čínskemu civilizačnému prostrediu. Ekonomické vzťahy čínskych vybraných oblastí, tzv. *zvláštnych ekonomických zón* a ich spolupráca s Hongkongom, Tchaj-wanom, Singapurom zohrali v týchto rozhodovaniach

významnú úlohu. Preto je len prirodzené, že prvými významnými investormi v Číne boli zahraniční Číňania (*chua-čchiao*) práve z týchto štátov. Väčšina týchto investícií smerovala do Číny jednosmerne, a to cez agentúry v Hongkongu, Singapure, Bankoku a Japonsku. Dá sa povedať, že podiel zahraničných Číňanov na investíciách v kontinentálnej Číne bol v počiatočnej fáze čínskej modernizácie rozhodujúci, pretože kultúrou čínski investori nemali komunikačné problémy a ľahšie získavali dôveru domácich podnikateľov i úradov. Okrem toho obrovský čínsky trh s 1,3 miliardami obyvateľov sľuboval nielen bezpečnú návratnosť investícií, ale spravidla i vysoké zisky. Väčšina zahraničných investícií smerovala do výroby a služieb, pričom na rozdiel od Japonska či Kórey čínski výrobcovia nemali významnú vlastnú značku. Rast HDP vďaka značným zahraničným investíciám je neustále vysoký, ale v prepočte na jedného obyvateľa je doposiaľ nízky a ďaleko zaostáva za vyspelými krajinami. Čínska ekonomika sa podľa zahraničných analytikov štrukturálne zmenila a začína sa v dôsledku masívnych zahraničných investícií orientovať na export high-tech výrobkov, čo ju zvyhodňuje v zahraničnom obchode s USA. / *Pozri Hale, David and Lyric Hughes Hale: China Takes Off, In: Foreign Affairs, November/December 2003, s. 36 - 53* / Pritom je zrejmé, že akékoľvek prerušenie obchodných vzťahov a prílevu zahraničných investícií by pre Čínu malo za následok trvalý pokles exportu, produkcie a tým i vážne sociálne následky najmä z toho dôvodu, že Čína je v súčasnosti, tak ako niektoré ďalšie ázijské krajiny, v rozhodujúcej miere závislá na dovoze surovín, energií, ale i potravín. Ak niektorí ekonómovia hovoria o „*čínskom ekonomickom zázraku*“, je treba poznamenať, že ekonomický vývoj Číny je výsledkom špecifickejšieho „*čínskeho modelu*“ politického vývoja ekonomiky, ktorý je spojený nielen s existujúcim politickým modelom, ale aj s obrovskými investíciami z vyspelých krajín Ázie, USA a Európy.

Prekonanie medzinárodnopolitickej izolácie. Politika otvorenosti

Ako uvádza Samuel P. Huntington, Čína sa historicky považovala za oblasť, ktorá v sebe zahŕňa tzv. čínsku zónu. Patrí do nej Kórejský polostrov, Vietnam, ostrovy v Juhočínskom mori, Hongkong a vnútorná ázijská zóna s nečínskymi obyvateľmi Mandžuska, Tibetu, Mongolmi, Ujgurmi a i., ktoré tvorili tzv. Veľkú Čínu / *Střet civilizací, s. 195* / . Do tejto čínskej civilizácie patria i oblasti s veľmi vplyvnou čínskou komunitou tzv. prímorských Číňanov v Malajzii, Thajsku, na Filipínach. Komunita Veľkej Číny sa vyznačuje preukázateľnou súdržnosťou, do určitej miery vyznávaním spoločnej čínskej konfuciánskej kultúry. Pevninskú Čínu i naďalej považujú a za akúsi „*spoločnú civilizačnú*“ základňu čínskej civilizácie. Po tom, ako sa Čína zriekla v druhej polovici dvadsiateho storočia úlohy politického spojenca Sovietskeho zväzu a uvedomila si neúspešnosť politiky vodcu tretieho sveta, začala v 80-tých rokoch uplynulého storočia novo definovať svoje postavenie i úlohu vo svetovej politike. Touto úlohou, podľa Samuela P. Huntingtona, sa Čína chcela stať:

a/ „*hlavným štátom*“ čínskej kultúry, na ktorý by sa orientovali čínske komunity nielen v ázijskom geografickom priestore, ale i všade vo svete,

b/ obnoviť svoju historickú pozíciu, ktorú stratila v 19. storočí a opäť sa stať rozhodujúcou regionálnou mocnosťou vo východnej Ázii. / *Střet civilizací, s. 196* / Novú úlohu Číny vidí nielen v spôsobe, akým táto krajina sa snaží vytvárať si svoje nové pozície vo svetovej i regionálnej politike, ale i v spôsobe, akým sa zámorskí Číňania snažia ekonomicky angažovať v Číne a z toho vyplývajúcom rozširovaní ekonomických, politických i diplomatických stykov medzi kontinentálnou Čínou a najvýznamnejšími čínskymi komunitami – Tchaj-wanom, Hongkongom, Singapurom, alebo tými ázijskými krajinami, kde čínska komunita má významný politický vplyv. / *Střet civilizací, s. 196* / Vlády kontinentálnej Číny v pomaovskom období sa už neorientovali vo svojej zahraničnej politike na komunistické strany v týchto krajinách (tak ako predtým), ale zdôrazňujú čínsku

spolupatričnosť, spoločnú kultúrnu identitu, čím nanovo definujú svoju *čínsku rasovú príslušnosť* a *spoločné čínske povedomie*. Tým sa obnovuje a novým spôsobom formuluje *spoločná čínska identita*, určená nielen vo vzťahu k čínskemu kontinentálnemu štátu a jeho vláde, ale k čínskemu etniku vôbec. Uvedomovanie si spoločnej čínskej kultúrnej a rasovej identity uľahčuje a napomáha ekonomickej spolupráci medzi Čínou a čínskymi komunitami v ázijskom geografickom priestore, značnými investíciami umožňuje rýchlejšie rozvíjať čínsku ekonomiku a podporuje hospodársky rast kontinentálnej Číny. Práve v rámci ekonomickej spolupráce a početných investícií, povedané slovami Samuela A. Huntingtona, „Veľká Čína“ už *nie je len abstraktný pojem, ale rýchle rastúca kultúrna a ekonomická realita*. / Stret civilizácií, s. 197 / Dokazuje to aj skutočnosť, že veľká časť finančných investícií do hospodárstva kontinentálnej Číny pochádzala v minulých rokoch práve od čínskych spoločností z Hongkongu, Tchaj-wanu, zo Singapuru, Malajzie, Tchajska, Indonézie či Filipín.

Význam spoločnej čínskej kultúrnej identity pre rast investícií zahraničných Číňanov zdôraznila i Druhá svetová konferencia podnikateľov čínskeho pôvodu zo všetkých čínskych komunit vo svete, ktorá sa zišla v Hongkongu v novembri 1993. Ukázala na skutočnosť, že ak po udalostiach na námestí Tchien-an-men západné krajiny a Japonsko obmedzili svoje ekonomické aktivity v Číne, ponúkané možnosti využil Tchaj-wan a zámorskí Číňania, ktorých obrovské investície do čínskej ekonomiky (napríklad v roku 1992 až 80 % všetkých investícií v Číne) len posilnili čínske hospodárstvo a ekonomické väzby v kontinentálnu Čínou. Zvlášť významne vzrástol tchajwanský a singapurský export do Číny.

* * *

Najvýznamnejším „zahraničným“ investorom v Číne v neďalekej minulosti bol a aj v súčasnosti ostáva Tchaj-wan a Hongkong. Od roku 1979, keď Teng Siao-phing zahájil ekonomické reformy a politiku otvorených dverí, sa cez Hongkong do kontinentálnej Číny dostávali obrovské investície. Ak v roku 1978, v čase platnosti stanného práva, čínsko-tchajwanský obchod dosahoval 0,78 mil. USD, po liberalizácii vzťahov medzi oboma stranami vzájomný obchod napríklad len v roku 1992 dosiahol 7,4 miliárd USD, to znamená 54,4% z celkového tchaj-wanského obchodného prebytku. / Údaje podľa Jü Cun-sien: c. d., s. 27 / Tchaj-wanské investície smerovali predovšetkým do provincií, ktoré boli vybrané ako oblasti s vysokým rozvojom (napríklad provincia Kuang-tung a Fu-tien). V ostatnej dobe smerujú i do Šanghaja, Wu-chanu, Chaj-nanu a iných miest. Tieto investície sú dôležité nielen pre pevninskú Čínu, ale i pre Tchaj-wan, pretože dvojstranný obchod prospieva obom partnerom. Ak pevninská Čína ťaží z tchaj-wanského kapitálu, využíva jeho manažment, marketing, pokročilú techniku, Tchaj-wan na druhej strane využíva lacnú a kvalifikovanú pracovnú silu, zdroje surovín a obrovské možnosti odbytu. Výhodné obojstranné hospodársky styky sa stávajú základom pozitívnych vzťahov v politickej oblasti. Podľa Jü Cu-siena, ak kontinentálna Čína i Tchaj-wan si v budúcnosti udržia doterajšie priemerné tempo rastu ekonomiky, obe krajiny vytvoria nadpriemernú ekonomiku, v dôsledku ktorej môže vzniknúť (a on už vzniká) „veľkočínsky hospodársky priestor“, pričom Tchaj-wan sa môže stať do značnej miery ekonomicky závislý na kontinentálnej Čín. Vytvárajúca sa „obojstranná závislosť“ a ekonomická prepojenosť môže napomôcť k naplneniu Tengovej stratégie „jedna krajina – dva systémy“.

* * *

Rozširujúca sa ekonomická spolupráca medzi Čínou a Tchaj-wanom je možnou cestou ich zblíženia nielen ekonomického. Ekonomika s „čínskym základom“ sa postupne stáva novým epicentrom priemyslu v juhovýchodnej Ázii, orientovaného predovšetkým na nové technológie a na export. Treba pripomenúť, že neustále rastúca hospodárska sila

kontinentálnej Číny bola významne podporovaná zahraničnými investíciami z Hongkongu a Tchaj-wanu a čínskych komunít z Ázie. Táto hospodárska sila sa stále viac spájala so spoločne používanou čínskou kultúrou a uvedomovaním si možností ďalšej spolupráce a perspektíve zjednotenia s Čínou.

Spolu s ekonomickou otvorenosťou, ekonomickými premenami, charakterizovanými ekonomickým liberalizmom a nastolením v podstate kapitalistických ekonomických vzťahov, mení sa aj čínska zahraničná politika – predovšetkým otvorenosťou voči ostatnému svetu. Teng Siao-phing a iní politickí vodcovia kontinentálnej Číny si uvedomili, že bez zahraničných investícií a otvorenosti zahraničných trhov pre čínsky export nie je možné čínske ekonomické reformy úspešne realizovať a dosahovať trvalý rast výroby a exportu. To viedlo k nevyhnutnosti prehodnotiť zahraničnú politiku Číny i prístup k medzinárodným vzťahom: zriecť sa dovtedajšej politiky maoizmu a revidovať zahraničnopolitickú stratégiu „proti všetkým“. V období po roku 1949 sa kontinentálna Čína, likvidujúca vtedy feudálne pozostatky a budujúca základy priemyslu sa zahraničnopoliticky orientovala na Sovietsky zväz, odkiaľ dostávala určitý kapitál i technologickú pomoc. Neúspech vlastnej cesty *Veľkého skoku* a postupný odchod starej gardy z politického rozhodovania viedol kontinentálnu Čínu k štúdiu a preberaniu všetkého, čo sa osvedčilo v ázijských krajinách pri vytváraní industriálnej spoločnosti. Ako keby sa Čína nasmerovala na cestu, ktorá bola naznačená už po sinchajskej revolúcii, prerušenú čankajškovským nacionalizmom, japonskou okupáciou a občianskou vojnou. Je politickým paradoxom, že nevyhnutnou podmienkou skončenia izolacionizmu kontinentálnej Číny bola normalizácia vzťahov s USA a inými priemyselne rozvinutými krajinami sveta a tiež i to, že túto zásadnú zmenu zahraničnej politiky uskutočnili čínski komunisti, ktorí USA považovali predtým za úhlavného nepriateľa. *Tak sa pocit ohrozenia západom a národného poníženia zo strany japonského kolonializmu postupne v kontinentálnej Číne „mení na vieru vo vlastné sily a smelé ambície“, siahajúce až do kozmického priestoru.* / Fürst, R.: *Konec izolacionizmu v Číne a její nová zahraniční politika*, In: *Mezinárodní politika*, č. 9/2004, s.11 /

Úspech hospodárskych reforiem v Číne rozhodujúcim spôsobom prispieval k upevňovaniu medzinárodného postavenia Číny. USA i západná Európa začali už v 70-tych rokoch prehodnocovať svoju politiku voči Číne. Nevôľu západných krajín vyvolal príklon Číny k protizápadným teóriám „ázijských hodnôt“, ktorými Čína dávala do protikladu ázijské kultúrne tradície, mierumilovnosť, pracovitosť a skromnosť v porovnaní s dekadenciou, falošnosťou a vojenskou agresivitou západných krajín. Koncom 80-tych rokov kontinentálna Čína významne zlepšila vzťahy s bývalým Sovietskym zväzom, ktorý stiahol svoje vojská z Mongolska a umožnil riešenie kambodžskej otázky. USA a západné krajiny politicky pozitívne vnímali Čínu až do potlačenia študentských demonštrácií v Pekingu v roku 1989, keď došlo k prerušeniu pozitívne sa vyvíjajúcich vzájomných vzťahov, ktoré podporoval aj liberálny vodca čínskych komunistov *Čao C'-jang*. Jeho odstránenie a následné „domáce väzenie“ len potvrdilo, že v Číne sa uskutočnil protidemokratický obrat a Čína opäť musela čeliť medzinárodnej politickej izolácii. Pretože Čína už vtedy bola stálym členom Rady bezpečnosti OSN, USA pri realizácii vojenskej akcie na oslobodenie Kuvajtu ocenili jej postoj, keďže nevetovala túto vojenskú akciu, a obnovili s Čínou medzinárodné vzťahy.

Po rozpade Sovietskeho zväzu nástupnícky štát Rusko, vzhľadom na aktivity USA a západných krajín, a Čína začali rozvíjať vzájomnú politickú spoluprácu. V roku 1996 podpísali *zmluvu o vzájomnom partnerstve*. Vyriešili vzájomné hraničné problémy, ktoré doposiaľ zaťažovali vzťahy medzi oboma krajinami: dokončila sa demilitarizácia hraničného pásma a uznanie existujúcich hraníc. Medzi oboma krajinami sa začala uskutočňovať vzájomná spolupráca i vo vojenskej oblasti nielen čínskym nákupom ruskej vojenskej techniky, ale i poskytnutím licencií na výrobu niektorých zbraní. Vojenský import z Ruska umožnil Číne, aj napriek zbrojnému embargu, vyhlásenom Spojenými štátmi a krajinami

západnej Európy po udalostiach na námestí Tien-an-men, modernizovať svoje ozbrojené sily a podprieť jej postavenie rodiacej sa veľmoci. Vytvorením spoločenstva tzv. *Šanghajskej päťky* v roku 1996 (Čína, Rusko, Kazachstán, Kyrgizstán a Tadžikistán, ku ktorým neskôr pristúpil Uzbekistán a stala sa z nej *Šanghajska šestka*), Čína v roku 1997 dosiahla podpísanie dohody o spoločnej demilitarizácii svojej západnej hranice, zbavila sa kontinentálnej vojenskej hrozby zo západu a vyriešila si tak bezpečnosť svojich západných hraníc. V tom istom roku Čína utvorila strategické partnerstvo i s USA, čo bol nesporný úspech čínskej zahraničnej politiky, hoci americko-čínske vzťahy sa najmä v čase bombardovania Juhoslávie a zničenia čínskeho veľvyslanectva letectvom NATO, sa ocitli v hlbkej kríze.

Aj napriek tomu, že v roku 2001 bola Čína prijatá za člena Svetovej obchodnej organizácie (WTO), čo bolo len uznaním jej reálneho ekonomického a medzinárodného postavenie vo svete, čínska zahraničná politika neustále znepokojovala Spojené štáty, ktoré sa obávali rastu medzinárodného vplyvu Číny i jej ekonomickej a vojenskej sily, ktorá by mohla postupne zmeniť pomer síl v ázijskom priestore a narušiť tak mocenskú hegemoniu Američanov. Čínska zahraničná politika je v odborných kruhoch na Západe vo všeobecnosti hodnotená ako *realistická, s tradičným využívaním osobných kontaktov, založená na národnom cítení a na opatrnej kooperácii.* / Fürst, J.: c. d., s.12 /. Ako poznamenal uvedený autor, *predtým nekooperatívny štýl jej zahraničnej politiky, ktorý sa vyznačoval snahou minimálnym úsilím dosiahnuť maximálny výsledok, používaním sofistikovaných metód sa zmenil na aktívny štýl, charakteristický snahou o hľadanie kolektívnych riešení.* / Fürst, J.: c. d., s. 12 / Čínska zahraničná politika od obdobia hospodárskych reforiem sa stala viac decentralizovanou v zmysle závislosti na jednej osobe – straníckom a štátnom vodcovi. Vyznačuje sa väčšou profesionálnosťou. Jej charakteristickým rysom je, podľa niektorých autorov, „kompromis vôle a možností“ s cieľom vytvoriť priaznivé medzinárodné vzťahy najmä so svojimi susedmi podľa stratégie „mierového vzostupu“ a politicky zabezpečiť priaznivé prostredie rozvoja čínskych ekonomických reforiem a ekonomického posilňovania štátu. Čína v súčasnosti nemá univerzálnu expanzionistickú ideológiu a nemá ani vojenské prostriedky, aby sa stala globálnou vojenskou mocnosťou. Z vojenského hľadiska je príliš zraniteľná najmä koncentráciou obyvateľstva. Preto sa viac zaujíma o realizáciu stratégie politiky kooperácie a spolupráce, snažiac sa byť serióznym ekonomickým partnerom, krajinou výhodných investícií. Pretože jej ekonomika, tak ako Japonsko, je závislá na dovoze surovín a energií, svoju zahraničnú politiku zakladá na budovaní dobrých vzťahov a zapájania sa do činnosti v medzinárodných organizáciách. Jej nesporným diplomatickým úspechom je usporiadanie rokovaní o jadrovej kríze medzi severnou Kóreou a USA, za účasti Ruska, južnej Kórey, Číny a Japonska., ktoré sa uskutočňujú od roku 2003 v Pekingu. Na svoju trpezlivú medzinárodnú politiku využíva i početne rastúce čínske komunity takmer v celom svete. Vo svojich zahranično-polických postojoch vždy odmietala zahraničné vojenské intervencie, pretože v nich videla nielen porušovanie medzinárodného práva, ale aj vnucovanie západných politických riešení a civilizačných hodnôt pod rôznymi zámienkami.

V súvislosti s rastom a úlohou čínskej ekonomiky rastie v juhovýchodnej Ázii záujem o čínsky jazyk, ktorý napríklad v Hong-kongu už vytlačá angličtinu ako pôvodný komunikačný nástroj. Čínština sa stáva významným jazykom v priestore čínskeho ekonomického vplyvu v Ázii.

Medzníkom pre vytváranie dobrých vzťahov Číny s USA a západnými krajinami, včítanie Európskou úniou, boli udalosti v USA dňa 11. septembra 2001, v dôsledku ktorých sa vytváralo medzinárodné zoskupenie demokratických štátov v boji proti svetovému terorizmu. Čína podporila rezolúciu OSN proti terorizmu a v spoločnom postupe, najmä s USA a krajinami NATO, ale predovšetkým v rámci krajín Šanghajskeho zoskupenia videla príležitosť spojiť svoje vnútorné problémy s medzinárodnou spoluprácou a významne posilniť

svoje medzinárodné politické postavenie. Čínska politika nereagovala, keď USA v roku 2002 vyhlásili novú Národnú bezpečnostnú stratégiu (*National Security Strategy*). Vtedajší prezident Ťiang Ce-min v tomto období navštívil USA a v rozhovoroch s americkým prezidentom G.W. Bushom, ani vo svojom prejave Čína nenamietala proti deklarovanému právu USA zasiahnuť kdekoľvek proti terorizmu.

Súčasná zahraničná politika Číny je zameraná na zachovanie jednoty čínskeho teritória, ktoré sa vytvorilo v čase vytvárania čínskeho národného štátu, do ktorého patrí i územie Hongkongu, Tchaj-wanu, Tibetu, Paracelských ostrovov a Spratleyho súostrovia. V otázke zachovania celistvosti územia je politika kontinentálnej Číny nekompromisná, ako o tom svedčí aj zákon o obrane celistvosti územia Číny, včítane Tchaj-wanu, prijatý čínskym parlamentom v roku 2005.

Demokratické premeny Tchaj-wanu

Tchaj-wanská dilema je, ako sa zdá sa, po celé desaťročia jedným z naj -dôležitejších politických problémov kontinentálnej Číny a jednou z hlavných tém v jej zahraničnej politike a vojenskej stratégii. Vláda v Pekingu považuje odštiepenecý ostrov Tchaj-wan za súčasť čínskeho územia a v separatistických tendenciách tchaj-wanského režimu vidí najväčšiu hrozbu suverenity a územnej celistvosti Číny.

Je historickou pravdou, že ostrov Tchaj-wan územnosporávne vždy patril do čínskej ríše, aj keď v niektorých obdobiach, posledne od roku 1895, bol pod koloniálnou správou cisárskeho Japonska. V období 2. svetovej vojny Tchaj-wan sa podieľal na výrobe japonských zbraní a zásobovaní japonskej armády. Po japonskej kapitulácii v roku 1945 ostrov bol vrátený pod správu kuomintangskej Čínskej republiky. V čase občianskej vojny na ostrove žilo približne 6 miliónov etnických Tchajwancov, pôvodne pochádzajúcich z pobrežných území Číny. Keď v čase občianskej vojny prichádzali na ostrov prví pevninskí Číňania, späť s Kuomintangom, začalo vznikáť nové čínske etnikum, ktorého počet po porážke Kuomintangu dosiahol viac ako dva milióny. Na ostrov sa stiahli zvyšky početnej kuomintangskej armády na čele s diktátorom Čankajškom. Kuomintangskí Číňania na protesty pôvodných obyvateľov ostrova odpovedali násilím a vyhlásením výnimočného stavu. Obsadenie Tchaj-wanu Čankajškovým vojskom bolo v podstate vojenskou okupáciou Tchaj-wanu, na ktorom bol nastolená vojenská diktatúra, založená na politickom režime jednej strany – Kuomintangu a neobmedzenej vláde diktátora Čankajška. Vyhlásením výnimočného stavu, ktorý trval až do prelomu rokov 1989-1990, väčšina starousedlíkov sa dostala do politickej neslobody a na úroveň politicky druhoradých občanov, ktorým kuomintangský režim odopieral akékoľvek politické práva. Zaviedol cenzúru a netoleroval ani prejavy nesúhlasu s diktátorským režimom. Kuomintangská elita sa zmocnila všetkého majetku, skonfiškovaného Japoncom, a ekonomiku ostrova podriadila snahe pripraviť sa na možnú vojenskú inváziu proti pevninskej komunistickej Číne. Pôvodní obyvatelia ostrova nepatrili do finančnej či politickej oligarchie, nemali možnosť zastávať významné politické funkcie v ostrovnom štáte, nemali nárok na sociálne výhody a prístup k významným úradníckym postom. Tak zanikli dve rôzne skupiny obyvateľov, ktoré boli súčasťou toho istého čínskeho etnika a tej istej čínskej kultúry. Uskutočnenie pozemkovej reformy čiastočne znížilo napätie medzi oboma skupinami obyvateľov a viedlo k obnove vidieka. Kuomintangský autoritatívny režim však ponechal súkromné vlastníctvo a podporoval súkromné podnikanie. Umožňoval slobodu náboženského vyznania a nelikvidoval existujúce sociálne skupiny. Preto v kontraste s kontinentálnou Čínou tento režim vystupoval ako „slobodná Čína“ a bol chránený vojenskou, politickou i ekonomickou podporou USA.

Hlavným politickým cieľom kuomintangskej elity na Tchaj-wane v čase studenej vojny a bipolárneho sveta bolo pripraviť sa na opätovné získanie vlády v kontinentálnej Číne po

predpokladanom zrútení sa komunistického režimu. Pretože i napriek vážnym problémom rozklad Maovho režimu sa nezdal reálny, USA sa rozhodli využiť hlboké politické rozpory medzi Maovou Čínou a Sovietskym zväzom, získať komunistickú Čínu ako svojho spojencu proti Moskve i krajinám východného bloku a hľadať tak cesty k ukončeniu vietnamskej vojny. To však predpokladalo a vyžadovalo uskutočniť pragmatický obrat v politických vzťahoch s režimom na Tchaj-wane. Prehodnotenie americkej politiky voči ľudovej Číne, jej diplomatické uznanie malo za následok na druhej strane vypovedanie diplomatických stykov v Tchaj-wanom. To významne prispelo k vylúčeniu kuomintangskej tchajwanskej vlády a Tchaj-wanu v roku 1971 z OSN, k prerušeniu diplomatických stykov s doterajšími spojencov v Európe i Ázii, vrátane Japonska a USA (1972 a 1979). I keď USA poskytli Tchaj-wanu bezpečnostné záruky, kuomintangská vláda to chápala ako „zradu“ zo strany svojho amerického chránenca a spojencu.

* * *

Bezpečnostné záruky USA k Tchaj-wanu upravoval zákon *Taiwan Relation Act*, ktorý Kongres USA prijal v roku 1979 z podnetu prezidenta Cartera. Zákon určoval podmienky, za akých americké ozbrojené sily majú zasiahnuť v prospech Tchaj-wanu v prípade vojenskej agresie zo strany ľudovej Číny. Vzťahy medzi oboma krajinami mali polooficiálny charakter a realizovali sa cez obchodné či kultúrne kancelárie, ktoré v podstate si zachovali funkciu neoficiálnych zastupiteľstiev.

* * *

Zmenený americký postoj spôsobil, že Tchaj-wan a kuomintangská politická elita sa ocitli v určitej medzinárodnej politickej izolácii. Jej prekonanie predpokladalo od tchajwanskej politickej špičky zmenu politickej stratégie: uskutočniť vnútropolitickú reformu, politicky sa otvoriť svetu a demokratizovať politický systém.

Demokratizácia totalitného politického systému, založeného na vláde jednej strany – Kuomintangu, diktátorskej vlády Čankajška a jeho syna – „dediča moci“, sa uskutočnila až v 80-tych rokoch politickou reformou zhora. Čankajškov syn *Ťiang Ťing-kuo*, ktorý vtedy vykonával funkciu prezidenta tohto ostrovného štátu, bol už vážne nemocný. Za jeho nástupcu nebol vybratý ďalší Čankajškov syn, ani nikto z potomkov úradujúceho prezidenta – „dediča moci“, ako to určovala dovtedajšia čínska dynastická tradícia, ktorá bola v kuomintangskej politickej elite Tchaj-wanu zakotvená v záujme zachovania kontinuity totalitnej moci. Prezidentom Tchaj-wanu sa stal **Li Teng-chuej**, pôvodom už domorodec. Po smrti Ťiang Ťing-kua v roku 1988 sa tak prezidentom krajiny i vodcom Kuomintangu stal i napriek nesúhlasu niektorých konzervatívnych politických špičiek Kuomintangu (napríklad i vdovy po Čankajškovi a predsedovi vlády), obávajúcich sa, že nový prezident a vodca strany bude uskutočňovať liberálnu politiku a umožní politický nástup domorodých Tchajwancov do významných politických a štátnych funkcií, čím sa významne zmení doterajšia politika Kuomintangu. Na zjazde Kuomintangu v júli 1988 sa vytvorilo nové vedenie strany, v ktorom väčšinu mali pôvodní Tchajwanci a prezident Li Teng-chuej získal politickú podporu, na základe ktorej mohol pristúpiť k politickým reformám na ostrove a urobiť prvé kroky na ceste k demokracii. Prijatím zákona o národnej bezpečnosti v roku 1987 zrušil výnimočný stav, ktorý na Tchaj-wane existoval od roku 1947, a prepustil politických disidentov, uväznených Kuomintangom. Od roku 1986 začala v krajine vznikať politická opozičná strana – *Demokratická pokroková strana* (DPS), ktorá uskutočňovala početné politické aktivity, vrátane verejných demonštrácií, zákonom oficiálne povolených v roku 1988. Bol prijatý i nový tlačový zákon, umožňujúci vznik nových periodík, zákon o občianskych organizáciách, stanovenie podmienok pre volebnú kampaň, zákon o priamej

voľbe prezidenta a pod. V skutočnosti sa tým sa začala demontáž kuomintangskej vojenskej diktatúry, ktorá sa skončila v roku 1991 zrušením tzv. *Dočasného opatrenia*. Znamenalo to koniec nadvlády pôvodom pevninských Číňanov nad rodenými Tchajwancami, ktorých bola väčšina a tvorili už početnú ekonomicky silnú strednú vrstvu. Vďaka zachovaniu intelektuálnych a politických väzieb na USA a krajiny Západu prezidentovi Li Teng-chuejovi sa podarilo stabilizovať tchajwanský režim a zabezpečiť ďalší ekonomický rast.

Politické reformy Li Teng-chueja naštartovali proces demokratizácie. Mali za následok vznik vnútorného politického rozkolu vo vládujúcej strane, vytvorenie politického pluralistického režimu a viedli k oslabeniu mocenských pozícií Kuomintangu a pôvodom pevninských Číňanov. Časť konzervatívnych členov Kuomintangu, ktorá s nedôverou hľadela na Li Teng-chuejove reformy, sa v roku 1993 oddelila od tejto vládujúcej strany a založila *Novú stranu* (*Sin-tang*). V roku 2000 v prezidentských voľbách došlo k ďalšiemu štiepeniu vládujúcej strany a prezidentom sa stal **Chen Shui-bian**, kandidát opozičnej demokratickej strany. Vzhľadom na volebnú porážku kandidáta vládujúcej kuomintangskej strany Li Teng-chuej bol vystavený ostrej kritike a nakoniec vládujúcu stranu opustil. Založil *Alianciu pre tchaj-wanskú jednotu* a začal otvorene spolupracovať s demokratickými silami v DPS. O rok neskôr, v roku 2001, demokratická strana získala v parlamentných voľbách po prvýkrát volebne víťazstvo, hoci ešte nemala parlamentnú väčšinu.

Tchaj-wanský „nacionalizmus“ a politické postoje Čínskej ľudovej republiky

Keď USA a ostatné západné mocnosti uznali Čínsku ľudovú republiku, ktorá na úkor Tchaj-wanu (Čínskej republiky) sa stala členom OSN Bezpečnostnej rady OSN, myšlienka návratu kuomintangskej moci na pevninskú Čínu sa stala nereálnou a tchajwanský režim sa pre kuomintangské politické špičky i ostatných tchajwanských politikov už nezdal len dočasným a provizórnym režimom. Za vlády Kuomintangu požiadavka nezávislosti Tchaj-wanu bola v protiklade s jeho teóriami o dočasnom rozdelení Číny a úmyselne nebola súčasťou kuomintangského politického programu. Po diplomatickom uznaní kontinentálnej Číny politické ciele Kuomintangskej politickej elity na získanie vlády v Číne sa úplne rozplynuli. To bol začiatok vzniku nového riešenia tchajwanskeho problému: separatizmus a získanie nezávislosti.

Politický reformátor a tchajwanský prezident Li Teng-chuej už od príchodu do čela ostrovného štátu a strany Kuomintang sa politicky prezentoval ako stúpenec separatizmu vo vzťahu k Čínskej ľudovej republike. V roku 1993 síce začal s Pekingom otvorené rokovania a vyriešenie napätých vzťahov, včítane možnosti reintegrácie Tchaj-wanu s kontinentálnou Čínou, za touto jeho zdanlivou ústretovosťou sa skrýval separatizmus a snaha upokojiť vládu kontinentálnej Číny víziami o budúcom možnom zjednotení. Už v roku 1999 toto zjednotenie odmietol. Politika jeho *Aliancie pre tchajwanskú jednotu* sa zakladala na vytváraní **tchajwanského nacionalizmu**, ktorého ústrednou myšlienkou bola nezávislosť Tchaj-wanu. Filozofickým a ideovým predpokladom vzniku tchajwanského nacionalizmu bolo vytváranie teórií o *tchajwanskej identite* a odlišnosti tchajwanského etnika, tzv. „*nových Tchajwancov*“, odlišných od kontinentálnych Číňanov. Ako uvádza Rudolf Fürst, tento termín začal používať bývalý tchajwanský prezident Li Teng-chuej ako základ na vytvorenie modernej konštrukcie tchajwanského nacionalizmu. / Fürst, R.: *Tchaj-wan – mladá čínska demokracia*, In: *Mezinárodní vztahy*, č. 3/2004, s. 12 /

Teórie o vytváraní tchajwanskej identity sa javia skôr ako politicky účelové, ktorých cieľom je systematicky a vedome vytvárať rozdiely medzi etnickými Číňanmi z kontinentu a Číňanmi na Tchaj-wane. Prítom úradným jazykom i na ostrove je štandardná čínština, ktorú používajú na pevninskej Číne i na ostrove. Kultúrne a etnické rozdiely medzi obyvateľmi oboch častí Číny nie sú zásadné, hoci tu bol rozdielny systém výchovy. Tchajwanci vždy mali

kritický, odmietavý a pohrdavý postoj ku všetkému, čo prichádzalo z komunistickej Číny. Princíp nadradenosti bol živený predovšetkým rozdielnosťou v životnej úrovni medzi oboma časťami Číny, samozrejme v prospech Tchaj-wanu, hoci v dnešnej dobe sa tento rozdiel, najmä ak porovnávame niektoré vyspelé provincie kontinentálnej Číny a jej veľké mestá, sa začína strácať.

V súčasnosti existuje celý rad významných ideologických rozdielov v prejavovaní identity Číňanov z kontinentu a z ostrova. Stále širšou spolupracou sa postupne odbúravajú prekážky, ktoré rozdeľovali obe časti Číny a Tchajwanská úžina už nie je takou neprekonateľnou hrádzou pre vzájomnú spoluprácu, ako predtým. Kontinentálna Čína ponúka tchajwanským finančníkom a producentom mnoho výhod, predovšetkým možnosť výhodného investovania, lacnú pracovnú silu, obrovský trh, rovnaké kultúrne prostredie a lákavé zisky. To by mohlo vytvárať dobré predpoklady pre prerastanie tchajwanskej ekonomiky do ekonomiky čínskej. Objem tchajwanských investícií do Číny v rokoch 1991 – 2000 dosiahol 17,1 mld. US dolárov, čo tvorilo 38,82 % z celkových zahraničných investícií. / Podľa Fürst, R.: Tchaj-wan – mladá čínska demokracia, tamtiež, s. 13 / Čína bola v roku 2000, po USA, druhým najväčším príjemcom tchajwanského exportu a jedným z jeho najvýznamnejších obchodných partnerov. Je zrejme, že *pocit identity Tchajwancov je úzko spojený s rozvojom hospodárskych, spoločenských i politických vzťahov s kontinentálnou Čínou*. Dá sa preto predpokladať, že ekonomická spolupráca je východiskom v úspešnom rozvíjaní všestranných vzájomných kontaktov a mohla by viesť k procesu trvalého zblížovania medzi oboma časťami Číny.

Vychádzajúc zo spoločnej identity a v záujme postupného zblížovania vzťahov medzi Tchaj-wanom a kontinentálnou Čínou tieto aktivity sa uskutočňovali i na platforme nevládných, ale vládami podporovaných organizácií: na Tchaj-wane bola vytvorená *Nadácia pre výmenu cez Tchajwanskú úžinu (Strait Exchange Foundation)*, podporovaná vládou, a v ľudovej Číne *Asociácia pre vzťahy cez Tchajwanskú úžinu (Assotiation for Relation Accross the Taiwan Strait)*. Obe organizácie svoju činnosť začali v roku 1992 a svoju spoluprácu zameriavali na riešenie praktických otázok, ktoré sa vyskytovali medzi oboma krajinami (napríklad rybolov, utečenci, hraničné incidenty a pod). Mali sa stať základom na rozvoj dvojstranných vzťahov a možného budúceho zblíženia.

V rokovaní medzi oboma stranami o možnej spoločnej budúcnosti Čínska ľudová republika navrhovala Tchaj-wanu prijať Teng Siao-pchingov zásadu „jedna krajina – dva systémy“, ktorá bola pôvodne určená pre rokovania s Hongkongom. Tchajwanská strana túto formuláciu neakceptovala a pridržiavala sa princípu, ktorý definoval prezident Li Teng-huej „jedna krajina – dve oblasti“, pričom nebol bližšie špecifikovaný. Koncom 90-tych rokov už bolo zrejme, že Tchaj-wan sa začal vyjadrovať presnejšie: vychádzal zo zásady vzťahov na základe rovnosti oboch štátov. Prezident strany tchajwanských demokratov (DPS) *Chen Shui-bian* síce otvorene nedeclaroval v rokovaní s Pekingom nezávislosť na ľudovej Číne, ale vychádzal z programu demokratickej strany, v ktorom štátna suverenita Tchaj-wanu je deklarovaná ako politický cieľ. Aby ho dosiahla, začala stupňovať tchajwanský regionálny nacionalizmus a emotívnym spôsobom vyjadrovať obavy obyvateľov ostrova z možnosti pohltienia kontinentálnou Čínou. Tchajwanský nacionalizmus sa stal dôležitým ideologickým nástrojom stúpencov samostatnej štátnosti Tchaj-wanu a jeho definitívneho odtrhnutia od územia kontinentálnej Číny. Štátni predstavitelia Čínskej ľudovej republiky odmietali všetky pokusy zo strany Tchaj-wanu uznať tchajwanských vodcov ako predstaviteľov suverenného štátu, čo vyvolalo početné nedorozumenia medzi oboma stranami.

Od roku 1981 tchajwanská vláda v reakcii na proces čínskych ekonomických reforiem, začatých Teng Siao-phingom, začala uskutočňovať voči kontinentálnej Číne ústretové kroky. Postupne sa vzdávala pôvodnej politiky tzv. troch záporov – to znamená žiadny kontakt, žiadne rokovanie, žiadny kompromis s komunistickou Čínou. Už v roku 1993 navštívil

kontinentálnu Čínu vyše 4,2 mil. Tchajwancov a obchod medzi oboma časťami Číny dosiahol 14,4 mld. USD. Čínsky trh sa postupne stával pre ekonomiku Tchaj-wanu významnejším faktorom ekonomiky, najmä odbytu, než trh americký. Rast vzájomných ekonomických väzieb sa prejavil i na vládnej úrovni. V roku 1991 na Tchaj-wane vznikla *Nadácia pre obchod v úžine*. Na kontinente zase *Asociácia pre vzťahy cez tchajwanskú úžinu*. Po prvých úspešných oficiálnych stretnutiach v roku 1993 v Singapure bola v roku 1994 podpísaná významná dohoda o vzájomných vzťahoch, aj keď stretnutie na najvyššej úrovni sa neuskutočnilo predovšetkým z dôvodu nevyjasnenej otázky tchajwanskej samostatnosti a zvrchovanosti, ktorú kontinentálna Čína veľmi rázne odmietala. Postupný proces vzájomného zblížovania oboch častí Číny bol narušený v roku 1995, keď sa oficiálni predstavitelia Tchaj-wanu začali pokúšať definovať Tchaj-wan ako nezávislý štát, so zastúpením v medzinárodných organizáciách, na čo Čína reagovala demonštrovaním svojej vojenskej sily.

* * *

Podľa výskumov verejnej mienky, urobených v rokoch 1994 – 2001 tchajwanskou *Radou pre záležitosti pevninské Číny (Mainland Affairs Council)*, za zachovanie súčasného štatútu Tchaj-wanu sa vyslovilo približne 50 % až 60 % občanov Tchaj-wanu, 25 % až 30 % je za zjednotenie s kontinentálnou Čínou, 15 % až 20 % je proti zjednoteniu a od 0 % až do 15 % nemá názor o tejto otázke. V otázke výskumu identity sa ukázalo, že klesá povedomie pôvodná čínskej identity z pôvodných 45 % až na hranicu 15 %, pričom tchajwanská identita vzrástla zo 16 % na 40 % . / *Podľa Fürst, R.: Mladá čínska demokracia, tamtiež, s. 14 /* Značná časť Tchajwancov sa cíti bezpečnostne ohrozená zo strany kontinentálnej Číny, ktorej 500 balistických rakiet, namierených na Tchaj-wan, je v umiestnených v silách na pobreží čínskej pevniny. Značné komplikácie sa vyskytujú i s používaním cestovných dokladov obyvateľov oboch častí krajiny a výrobných označení : Čínskej ľudovej republiky (*People's Republic of China*) a Čínskej republiky (*Republic of China*). Demokratická strana navrhovala, aby sa zmenil názov Tchaj-wanu z Čínska republika na Republic of China Taiwan alebo iný názov, čo však sa neuskutočnilo.

* * *

Okrem separatistických snáh v politike Tchaj-wanu existujú i hlasy o možnosti konfederatívneho usporiadania vzťahov s kontinentálnou Čínou a využiť tak rozvíjajúci sa proces ekonomickej integrácie. Tchajwanskí politici pozorne sledujú realizovanie Teng Siao-phingovej stratégie „jedna krajiny – dva systémy“ vo vzťahu k Hongkongu, ktorý však postupne stráca svoju finančnú jedinečnosť na úkor tvoriaceho sa nového svetového finančného centra – Šanghaja. Hoci väčšina obyvateľov Tchaj-wanu je za zachovanie súčasného statu quo ako určitého provizórneho, ale už dlhodobého stavu, vzhľadom na silný politický tlak kontinentálnej Číny a jej rastúcu ekonomickú i vojenskú silu je možné predpokladať, že Tchaj-wan sa neodváži vyhlásiť svoju štátnu nezávislosť a aj formálne sa oddeliť od pôvodného územia Číny. Tento názor je podporený aj stanoviskom administratívy USA, ktorá na jednej strane vojensky chráni ostrov od možnej vojenskej invázie zo strany ľudovej Číny, ale nepodporuje akúkoľvek formu nezávislosti Tchaj-wanu na kontinentálnej Číne. Prezident George W. Bush toto stanovisko dal na vedomie aj predsedovi čínskej vlády Wu Ta-paovi počas jeho návštevy USA v roku 2003. / *Pozri Swaine, Michael D.: Troble in Taiwan, Foreign Affairs, March/April 2004, s. 39-49 /* Zdá sa, že tento trojuholník vzťahov, ktorý je pozostatkom studenej vojny, by nemal byť, tak ako v minulosti, neustálym zdrojom stupňovania medzinárodného napätia na ázijskom kontinente a v Tichomorskej oblasti. To by zrejme neprospevalo ani jednej z týchto strán.

Tchaj-wanská otázka v súčasnosti

Čínsko tchaj-wanské vzťahy prešli zložitým vývojom. Po roku 1949 kuomintangská vláda na Tchaj-wane tvrdila, že zastupuje celú Čínu a je pokračovateľom pôvodnej, Sunjatsenovej Čínskej republiky, to znamená, že je vládou reprezentujúcou celú Čínu. Takýto postoj vyvolal odmietavú reakciu vlády v Pekingu. Od roku 1950 nepriateľstvo medzi oboma stranami bolo zjavné a každá z týchto častí Číny sa politicky vyvíjala iným smerom. V reálnej situácii bipolárneho sveta kontinentálna Čína v dôsledku Maovej politickej a vojenskej doktríny chcela dosiahnuť zjednotenie krajiny násilnou cestou. To by viedlo k novému vojenskému konfliktu. Od začiatku ekonomických reforiem Teng Siao-phinga a politiky otvorenosti vláda v Pekingu upustila od pôvodnej Maovej politiky. Podarilo sa jej realizovať stratégiu „jednej Číny“ získaním výlučného zastúpenia Číny v orgánoch OSN a iných medzinárodných organizáciách, na úkor Tchaj-wanu. Vláda na Tchaj-wane v dôsledku priaznivého ekonomického rozvoja, sa neustále snažila o svoje „zviditeľnenie“ a o medzinárodné uznanie. Po demokratických zmenách na ostrove sa snažila prezentovať ako od ľudovej Číny „odlišná identita“, ako legitímna vláda na suverénnom ostrovnom území, teda ako vláda na území, ktoré nie je súčasťou územia ľudovej Číny. Neustále zdôrazňovanú odlišnú kultúru a zvláštnu tchaj-wansku identitu sa pokúšal identifikovať ako nečínsku spoločnosť, s odlišným jazykom od „mandarínskej čínštiny“. Vyvinula značné úsilie, aby sa stala členom OSN. Jej pokusy v tomto smere sa stretli s rozhodným odmietavým postojom vlády ľudovej Číny. Oficiálny názor na tzv. *tchaj-wanskú otázku* a zahraničné aktivity Tchaj-wanu vyjadrila vláda v Pekingu v marci 1993 v dokumente *Tchaj-wanská otázka a znovuzjednotenie Číny*, z ktorého vyplýva že vláda ľudovej Číny považuje otázku zastúpenia Číny v OSN „za vyriešenú raz navždy“, opätovný vstup Tchaj-wanu do OSN by „poškodil čínsku suverenitu“ a preto táto otázka je „mimo akejkoľvek diskusie“. Ak tchaj-wanská vláda aspoň formálne pripúšťa možnosť budúceho zjednotenia oboch častí Číny a udržiava s kontinentálnou Čínou nadštandardné ekonomické vzťahy, podľa Samuela P. Huntingtona sa vytvára politický základ, na ktorom by bolo možné „prispôbiť sa čínskemu konceptu „jedna krajina – dva systémy“. / *Střet civilizací*, s. 202 / Na druhej strane však poznamenáva, že ak sa tchaj-wanská vláda definovala ako vláda nad územím, ktoré nie je súčasťou Číny, takáto pozícia môže viesť v budúcnosti k potvrdeniu faktickej nezávislosti, čo je pre Čínu neprijateľné. V roku 1993, v súvislosti so snahami Tchaj-wanu obnoviť svoje členstvo v OSN, vláda v Pekingu upozornila, že aj keď mierové zjednotenie krajiny je „*neochvejnou politikou čínskej vlády*“, napriek tomu „*ako ktorýkoľvek suverénny štát je oprávnená použiť akékoľvek prostriedky, ktoré uzná za nutné, vrátane vojenských, na podporu svojej suverenity a územnej integrity*“. / *The Taiwan Question and Reunification of China*, In: *Beijing Review*, č. 36, 12.9.1993 / Vláda v Pekingu odmieta zasahovanie iných štátov do tejto otázky, pretože ju považuje za vnútornú záležitosť Číny, pričom „*mohla a mala by byť múdro a úplne vyriešená prostredníctvom bilaterálnych konzultácií v rámci jednej Číny*“. Tchaj-wanský problém nemá podľa pekingskej vlády žiadnu analógiu s otázkou Nemecka ani štátmi Kórejského polostrova a preto nemecký či kórejský „vzor“ nie je možné aplikovať. Čína prijatím zákona v roku 2004 o jednotnosti a nedeliteľnosti územia jasne dala najavo, že požiadavka odtrhnutia Tchaj-wanu od čínskeho územia, rozdelenia krajiny je neprijateľná a je v rozpore s územnou suverenitou Číny. Reálnejší je preto vývoj podľa skúseností Hongkongu a Macaa – smerom k postupnej integrácii Tchaj-wanu s kontinentálnou Čínou. Aj tchaj-wanská strana v ostatnej dobe zastáva v tejto otázke trpezlivý postoj a ponúka pragmatické riešenia, ktoré by mohli byť prijateľné i pre ľudovú Čínu.

Tibetská otázka

Tibet je v súčasnosti autonómnou oblasťou Číny, ktorá susedí v Indii, Nepalom, Nyanmaraskom (pôvodne Barma), Buthanom. Jeho hranica s cudzími krajinami, ktorá je zároveň i štátnou hranicou ČĽR, meria 4 tisíc kilometrov.

* * *

Podľa oficiálnych informácií serveru Ministerstva zahraničných vecí Čínskej ľudovej republiky (www.fmprc.gov.cn), čínska suverenita nad Tibetom sa datuje už od 13. storočia. Jeho pôvodní obyvatelia patrili k mongolským kmeňom. Od doby dynastie Ming a Čching v Tibete žili Mongoli i Číňania. Po páde cisárstva v roku 1911 Tibet bol súčasťou nankingskej Čínskej republiky, ktorej vlády vytvorila špeciálnu komisiu pre správu Tibetu. Po vzniku ľudovej Číny v roku 1949 Tibet ostal súčasťou Maovej Číny. Vo februári 1951 Dalajlama, najvyššia duchovná autorita Tibetu, v rámci mierového usporiadania postavenia Tibetu v Číne, vymenoval 5 splnomocnencov, akreditovaných pri vláde v Pekingu. Vedúcim pekingskej skupiny zástupcov tibetskej miestnej moci bol **Ngapoi Ngawang Jigme**. Bol poverený rokovaniami s Pekingom o štatúte Tibetu v ľudovej republike. Dňa 23. mája 1951 predstavitelia ústrednej vlády a tibetskej miestnej moci podpísali dohodu o sérii otázok, týkajúcich sa štatútu a vnútorných pomerov v Tibete. Táto dohoda je historicky známou pod názvom **Dohoda 17 bodov** (text dohody – pozri www.fmprc.gov.cn) Dohoda bola podporovaná obyvateľstvom multietnického územia Tibetu. Dňa 24. októbra 1951 tibetský Dalajlama adresoval Mao Ce-tungovi posolstvo, v ktorom vyjadril pripravenosť realizovať podpísanú dohodu. Ako duchovný predstaviteľ Tibetu bol Dalajlama v roku 1954 zvolený za podpredsedu Stáleho výboru čínskeho Ľudového zhromaždenia a jeho zástupca – Panchenlama sa stal stálym členom tohto výboru.

Pred rokom 1958, za pôsobenia 14. Dalajlamu, v Tibete existovali ešte feudálne vzťahy, ba aj pozostatky otroctva. Správa Tibetu sa vyznačovala teokraciou – fúziou duchovnej i svetskej moci. Vládnuca vrstva, ktorú tvorilo len 5 % obyvateľov krajiny, bola vlastníkom všetkej ornej pôdy, lúk, lesov, dobytky. Monopolizovala si všetky práva, dokonca i nad životom obyvateľov krajiny. V roku 1958 bol starý feudálny poriadok odstránený a bolo oslobodených asi 1 milión ľudí. Začiatkom marca 1959 v Tibete vznikli nepokoje. Po ich potlačení 14. Dalajlama emigroval dňa 10. marca 1959 do zahraničia, do Indie, kde vyhlásil „Nezávislý Tibet“. Začiatkom šesťdesiatych rokov vytvoril v Indii, v **Dharmsale** tibetskú exilovú vládu a organizoval vojenské sily obrany – Sishuiliugang. Odvtedy jeho aktivity smerovali k oddeleniu Tibetu od Číny. V ostatnom období za podpory medzinárodných protičínskych síl, využívajúc zmien v medzinárodnej situácii, Dalajlama všade nastoľuje tzv. tibetskú otázku, snažiac sa pritom v Tibete destabilizovať politickú i sociálnu situáciu.

Tibet mal v roku 1,5 mil. obyvateľov. Je tam uzákonené dvojjazyčné vyučovanie v tibetskom a čínskom jazyku, ktoré sú aj oficiálnymi jazykmi. / www.fmprc.gov.cn/

* * *

Podľa oficiálneho stanoviska vlády Čínskej ľudovej republiky k tzv. tibetskej otázke, Tibet je nedeliteľnou súčasťou územia Číny a má štatút autonómnej oblasti, s vlastnou správou. Vláda v Pekingu vychádza z týchto zdôvodnení:

1. Tibet nikdy doposiaľ nebol nezávislým a žiadna krajina sveta ho neuznala ako nezávislý štát.
2. Problém Dalajlamu nie je problémom náboženským, ale problémom politickým: je predstaviteľom tých politických síl, ktoré chcú Tibet oddeliť od Číny a rozdeliť krajinu. To znamená, že Dalajlama vyvíja voči Číne nepriateľskú a rozkolnícku činnosť.

3. Vláda ČLR je jedinou legitímnou vládou celej Číny, včítane územia Tibetu a je jediným a legitímnym predstaviteľom Tibetu.

Podľa Pekingskej vlády dvere k vzájomým rozhovorom sú stále otvorené, ale Dalajlama sa musí vzdať svojej rozkolníckej činnosti. Keď vo februári 2003 Dalajlama uskutočnil cestu do USA, kde sa stretol s prezidentom Georgom W. Bushom a ministrom zahraničných vecí Colinom Powelom, Čína obvinila Spojené štáty zo zasahovania do jej vnútorných záležitostí. Aj ostatný krok Bushovej vlády, ktorá dňa 20. januára 2005 vymenovala „zvláštneho koordinátora pre tibetské záležitosti“, vyvolal protesty Pekingu.

Nové politické elity – „štvrtá generácia“ politikov Číny

Čínska politická kultúra nemá pluralistický charakter a pri tvorbe nových politických elít sa doposiaľ nevyznačovala transparentnosťou. Preto i politické zámery pri ich vytváraní sa vyznačovali tajnosťou rokovania straníckych špičiek (najmä v straníckom prímorskom letovisku Pej-taj-che), kde stranícki vodcovia prejavili svoju politickú vôľu. Na týchto stretnutiach, ktoré mali neverejný, až konšpiratívny charakter, sa v podstate dosiahla základná dohoda v personálnych otázkach. Samotný akt volieb nových straníckych elít sa uskutočnil zaužívaným politickým štýlom – na zjazde komunistickej strany podľa princípov „demokratického centralizmu“. Pretože zjazd čínskych komunistov sa koná každých päť rokov, zásadné personálne zmeny, vznik nových straníckych, politických i štátnych elít bol vždy spájaný s touto udalosťou. Na zjazde sa tradične zúčastní viac ako dvetisíc delegátov. Rokovania riadi Prezídium zjazdu, ktoré vyberie 30 členný výbor a zvolí aj generálneho tajomníka zjazdu. Kompetencie oboch orgánov sú len počas trvania jazdu. Prezídium vyberie viac ako dvestočlenný Ústredný výbor, ktorý na konci zjazdu zvolí politické byro a Stály výbor Politického byra ÚV KS Číny. Zároveň Prezídium dozerá i na voľbu vopred dohodnutých členov ústredného výboru. Pri problémoch voľby predurčených členov Prezídium môže ich zvolenie konzultovať s delegátmi zjazdu, až kým je spokojné s výsledkami volieb. Takýto spôsob volieb do najvyššieho straníckeho orgánu je klasický politicko-stranícky, zachovaný z obdobia autoritatívneho riadenia politickej strany jednou osobou alebo skupinou osôb. Je značne netransparentný, pretože sa v ňom miešajú prvky autoritatívnej metódy riadenia politickej strany s dosahovaním - často určitým nátlakom - formálneho konsenzu. / pozri Fürst, R.: Nástup čtvrté generace čínských komunistů, In: Mezinárodní politika, č. 1/2003, s. 26 / Takýto spôsob voľby straníckych a vládnych elít, zaužívaný v Číne, je už vo väčšine ázijských krajín aspoň formálne prekonaný. V Číne však má svoje tradície, vychádzajúce maoizmu a pre udržanie politickej stability a kontinuity politiky má svoj význam. Pod vplyvom Teng Siao-phinga sa výmena politických elít v Číne uskutočňovala podľa síce nepísaných, ale ustálených pravidiel: v spôsobe obmeny najvyšších straníckych a politických elít, t. j. najvyššieho vedenia komunistickej strany v jej hlavných orgánoch – v Ústrednom výbore a v jeho Stálom výbore - Politbyre, ale aj v ďalšom politickom orgáne, ktorý riadil armádu – v Ústrednej vojenskej komisii vo vzťahu k osobe doterajšieho vodcu strany. Po zjazde, keď sa skončilo jeho funkčné obdobie, spravidla ustupuje do úzadia. Zachováva si však svoj vplyv, postavenie podobné patriarchovi. Z úzadia usmerňuje nové stranícke a štátne vedenie.

Generačná výmena straníckych elít, začatá Teng Siao-phingom, bola v Číne dokončená na 16. zjazde komunistickej strany v dňoch 8. – 14. novembra 2002. Funkcie sa vzdal a z čela komunistickej strany odišiel generálny tajomník Ťiang Ce-min (*vtedy mal už 76 rokov a prekračoval stanovený vekový limit*). Na jeho miesto bol zvolený bývalý Tengov, ale i doterajší Ťiangov stúpenec **Chu Ťin-tchao**, viceprezident republiky a od roku 1999 aj podpredseda dôležitej Ústrednej vojenskej komisie, ktorá politicky ovládala armádu.

* * *

V rámci uplatňovania Ťiang Ce-minovho princípu tzv. *trojakého zastúpenia* (*sanke-taj-piao*) zjazdu sa po prvýkrát zúčastnili i predstavitelia čínskej podnikateľskej elity. Jeden z nich, *Čang Žuej-min*, bol zvolený za alternujúceho člena ústredného výboru komunistickej strany / čo predtým by nebolo vôbec možné /. Aj keď vstup podnikateľskej elity do stranických štruktúr a politickej sféry, predtým výlučne vyhradenej len pre nomenklatúrne kádre komunistickej strany, bol skôr symbolický, predsa ukazuje na podstatnú politickú zmenu: v Číne sa zrejme začal proces prelínania straníckej a podnikateľskej sféry. Dá sa preto predpokladať, že práve tento jav mohol by byť v budúcnosti dôležitým smerovaním, ale i metódou, vedúcou k postupným zmenám, reformám v politickej sfére.

* * *

Chu Ťin-tchao bol na najvyššiu stranícku funkciu - generálny tajomník alebo tiež predseda KS Číny, i štátnu funkciu – prezident, ako nástupca Ťiang Ce-mina, predurčený už vopred ako rozhodujúca osoba jadra „štvrtej generácie“. Aby sa zviditeľnil či predstavil ako budúci vodca Číny, uskutočnil v roku 2001 niekoľko zahraničných ciest do významných krajín sveta, napríklad do Ruska, Nemecka, Veľkej Británie, Francúzska a inde. V roku 2002 navštívil USA, kde sa oficiálne stretol i s prezidentom G. W. Bushom.

Doterajší vodca čínskych komunistov Ťiang Ce-min ostal predsedom vplyvnej Ústrednej vojenskej komisie a v novoutvorenom Stálom výbore Politbyra ostala väčšina jeho stúpencov. Zabezpečil si tým rozhodujúci kontrolu v najužšom straníckom kolektívnom vedení. V dôsledku týchto zmien z vedenia najvyšších orgánov komunistickej strany boli odstránení stúpenci konzervatívnej politiky, reprezentovanej vtedy Li Phengom. Podobná rekonštrukcia sa uskutočnila i v ústrednom výbore, ktorý má 198 riadnych členov a 158 členov alternujúcich, pričom z celkového počtu 356 členov je 180 členov úplne nových, pričom vojaci z povolania tvorili len 22% členov najvyššieho straníckeho orgánu. / tamtiež, s. 26 / *Všečínske zhromaždenie ľudových zástupcov*, to znamená čínsky parlament, v roku 2003 dokončil personálne politické zmeny i na vládných miestach. Z funkcie odstúpil prezident Ťiang Ce-min a na jeho miesto bol zvolený generálny tajomník čínskych komunistov **Chu Ťin-tchao**.

* * *

Chu Ťin-tchao (nar.1941 ?)

Absolvoval štúdium na univerzite Čching-čua v Pekingu. Svoju politickú kariéru začal vo zväze mládeže už počas vysokoškolských štúdií hydrogeológie. Prejavil sa ako prívrženec proreformnej politiky Teng Siao-phinga a získal si sympatie jeho stúpencov. Podporovaný konzervatívnym politikom Sun Pchingom v roku 1985 sa stal tajomníkom komunistickej strany v ekonomicky nerozvinutej provincii Kan-su, a neskôr v Autonómnej oblasti Tibet, kde nahradil svojho liberálneho predchodcu. Keď v roku 1989 sa v tejto autonómnej oblasti začali protičínske nepokoje, prejavil sa ako rozhodný stúpenec vlády v Pekingu a vyhlásil v Tibete stanné právo. Pretože pôsobil vo vzdialených oblastiach, vyhol sa rôznym politickým bojom, odohrávajúcim sa v hlavnom meste krajiny. Jeho pôsobenie v Tibete si povšimol Teng Siao-phing, ktorý dosiahol, že Chu v roku 1992 sa stal členom Stáleho výboru, teda politického byra ÚV KS Číny. Zároveň mu priazeň preukazoval aj generálny tajomník strany Ťiang Ce-min. Vedenie komunistickej strany ho ako mladého a ambiciózneho politika poverovalo často chúlостivými úlohami: musel riešiť rôzne korupčné škandály, obmedzovania podnikateľských aktivít armády. Obyčajne doprevádzal Ťiang Ce-mina pri jeho inšpekčných cestách do vojenských útvarov. V roku 1999 po incidente, spojenom s bombardovaním čínskeho veľvyslanectva v Belehrade, vo svojom prejave

v štátnej televízii vyzval na demonštrácie proti USA pred americkými zastupiteľskými úradmi v Pekingu a iných čínskych mestách.

Chu Ťin-tchao, aby si udržal svoj politický vplyv, musí si personálnymi vzťahmi vytvárať nevyhnutnú základňu moci. Jeho personálne väzby sú predovšetkým na početné vnútrozemské záujmové skupiny, od ktorých môže očakávať politickú podporu, spojené s uplatňovaním regionálnych politických záujmov.

* * *

Aby sa zabezpečilo politické vyváženie moci, za viceprezidenta bol zvolený Ťiangov stúpenec a chránenec *Ceng Čching-chung*. S Ťiang Ce-minom ho spája nielen mnohoročná stranícka práca v Šanghaji, ale i určitá spolupatričnosť ku vplyvnej šanghajskej proreformnej skupine, nazývanej tzv. *šanghajska skupina*, ktorá už niekoľko rokov udáva smer vnútornej a zahraničnej politiky Číny. Je podporovaná silným šanghajským finančným zázemím a bohatými prímorskými provinciami. Personálne zmeny boli dokončené vymenovaním nového predsedu vlády, ktorým sa stal **Wen Ťia-pao**, pôvodným vzdelaním geológ. Predsedu čínskeho parlamentu Li Phenga vo funkcii nahradil doterajší podpredseda vlády Wu Pang-kuo. Ministrom zahraničných vecí sa stal *Li Čao-sing*, bývalý čínsky veľvyslanec v USA. Všetci boli známi ako lojálni stúpenci Ťiang Ce-mina, pochádzajúci (okrem súčasného prezidenta a generálneho tajomníka Chu Ťin-tchaa) zo šanghajskej proreformnej pragmatickej skupiny, politicky orientovanej napravo, čo zaručovalo pokračovanie v Teng Siao-phingovej a Ťiang Ce-minovej reformnej politickej línii. Tým sa definitívne sformovala „štvrtá generácia“ čínskych straníckych a štátnych elít. Prevzatie moci „štvrtou generáciou“ sa tak udiala pokojnou cestou, v duchu novej politickej kultúry, bez prekotných zmien, ktoré by traumatizovali a ekonomicky rozvracali čínsku spoločnosť. Z profesionálneho hľadiska je „štvrtá generácia“ čínskych politikov zdatnejšia než „tretia generácia“. Všetci sú absolventi univerzít technického či prírodovedeckého zamerania a majú patričné skúsenosti zo straníckej práce. Dá sa predpokladať, že budú pokračovať v doterajšom smerovaní reformnej politiky pravicového charakteru (napríklad podpora podnikania, reformy štátnych financií, cenová liberalizácia, reštrukturalizácia štátnych podnikov a pod.)

Dôležitou okolnosťou prevzatia politickej moci „štvrtou generáciou“ bolo, že nové, už omladené stránice a štátne vedenie potvrdilo pokračovanie v Ťiang Ce-minovej tzv. *trojakej reprezentácii* (*san-ke-taj-piao*) a jej začlenenia do stanov komunistickej strany. Potvrdilo v pokračovaní pravicových reforiem Ťiang Ce-mina a šanghajskej reformistickej skupiny. Bola tak splnená úloha generačnej výmeny s udržaním priorít *kontinuity a stability*. Preto nové vedenie si za cieľ stanovilo dosiahnuť **trvalý rozvoj a všeobecnú stabilitu**. To znamená sociálnu stabilitu, ktorá si kladie za cieľ podporovať roľníkov, znižovať regionálne rozdiely medzi jednotlivými teritóriami v krajine, pretože výsledky ekonomických reforiem sa prestali na vidieku prejavovať, stabilitu štátneho rozpočtu, brzdenie veľkej rozdielnosti v príjmoch obyvateľstva a pod. To znamená *udržať stabilitu politického systému ako celku*. Nové vedenie komunistickej strany a štátu tak pokračovalo v Ťiang Ce-minovej koncepcii „*budovania socializmu s čínskymi špecifikami*“ - (*čung-kuo tche-se še-chuej-ču-i*).

Súčasnú politickú a štátne vedenie Číny sa podujalo vo vnútornej politike uskutočňovať princíp otvorenosti. Zavrholo praktiky presadzovania neformálneho vplyvu metódu zákulisných rokovaní, ktorú predtým používali „stranícki vyslúžilci“ ako najvýznamnejšiu metódu na presadzovanie svojich politických cieľov. Štvrtá generácia politikov a vedenie štátu sa snaží o väčšiu otvorenosť v riešení problémov, o rovnomernejší rozvoj jednotlivých oblastí krajiny, aby sa odstraňovalo znevýhodňovanie obrovského počtu roľníckych skupín vo vnútrozemí. Toto znevýhodňovanie má za následok masívnu a neúnosnú migráciu obyvateľov vnútrozemia do rozvinutých pobrežných oblastí. Politiku nového čínskeho vedenia je možné vyjadriť sloganom, ako v čínskej politickej kultúre býva zvykom, **mierový vzostup** (*tüe-čchi*

). Táto politická stratégia sa prejavuje aj v súčasnej zahraničnej politiky Číny, ktorej základom je dôraz na dobré medzinárodno-politické vzťahy Číny so všetkými krajinami a zdržanlivé vystupovanie (možno s výnimkou Tchaj-wanu). Jej cieľom je rozptýliť obavy medzinárodného spoločenstva z rastúcej ekonomickej a vojenskej sily Číny, predovšetkým voči svojim susedom v juhovýchodnej Ázii, ale i vo vzťahu k USA a Ruskej federácii. Súčasnú politické vedenie kontinentálnej Číny upustilo od zdanlivo „veľmocenskej“ politiky Ťiang Ce-mina a snáh príležitostne vyhocovať vzájomné vzťahy najmä s USA. (*Americký politológ Thomas J. Christensen, profesor Cornell University, ju nazval reálnou politikou: pozri jeho štúdiu Chinese Realpolitik, In: Foreign Affairs, September/October 1996, Volume 75, Number 5, s.37 – 52*) Kontinentálna Čína zásluhou svojho ekonomického potenciálu sa nesporne stala jedným z najvýznamnejších štátov sveta.

Priority súčasnej zahraničnej politiky Číny

Základnými prioritami súčasnej zahraničnej politiky Číny sú:

a/ mierovou politikou a spoluprácou so všetkými štátmi, bez politických rozdielov, na základe zásady nemiešania sa do vnútorných pomerov, vytvárať priaznivé zahranično-politické podmienky pre trvalý ekonomický rozvoj krajiny a životnej úrovne jej obyvateľov,

b/ zabezpečiť územnú celistvosť a politickú jednotu krajiny, posilňovať medzinárodné postavenie krajiny,

c/ pokračovať v realizovaní konečného zjednotenia Číny, t. j. zjednotenia s Tchaj-wanom na základe stratégie *jedna krajina – dva systémy*,

d/ dosiahnuť náležité miesto vo svetových ekonomických procesoch.

Čínska diplomacia sa v zahraničnej politike usiluje neustále posilňovať medzinárodné postavenie Číny a vytvoriť z nej významnú regionálnu mocnosť v Ázii. / Pozri podrobnejšiu štúdiu *Evan S. Mederios and M. Taylor Fravel* pod názvom *China's Diplomacy, In: Foreign Affairs, November/December 2003, s.22 - 35* / V dôsledku pádu komunizmu v bývalom Sovietskom zväze a jeho zánikom Teng Siao-phing a čínske politické vedenie pochopili, že v nových podmienkach sa kontinentálna Čína stáva k USA jediným merateľným mocenským partnerom. A tak rozhodujúcou oblasťou čínskej zahraničnej politiky sa stali vzťahy k USA a neskôr i k Európskej únii (*napríklad ostatné stretnutie čínskeho prezidenta Chu Ťin-tchaa s francúzskym prezidentom Jacquesom Chiracom dňa 7. júla 2005 v škótskom Greneagles – podľa www.fmprc.gov.cn*). Ak čínsko-americké vzťahy boli v minulosti komplikované i z toho dôvodu, že každá strana, tak Čína, ako i USA, sa snažila využiť protivníka pre svoje politické ciele (*napríklad bývalý prezident Nixon chcel využiť Mao pre boj proti ZSSR, Mao zase USA proti „sovietskemu „revizionizmu“*), v postsovietskom období sa USA stávajú pre Čínu prvoradým medzinárodno-politickým partnerom, s ktorým je potrebné udržiavať nielen dobré vzťahy, ale v záujme prílevu investícií a nových technológií, mu politicky vychádzať v ústrety. Takýto prístup odpovedal i stratégiu hospodárskych reforiem Teng Siao-phinga. Vo vzťahu k USA nové čínske vedenie síce slovné nesúhlasilo so všetkými politickými krokmi Washingtonu, napríklad s intervenciou Američanov a ich spojencov do Iraku. Peking žiadal, aby spor bol riešený v rámci OSN, v súlade s medzinárodným právom a Chartou OSN. Politicky najostrejšie vzťahy medzi oboma krajinami boli v období leteckých útokov na Juhosláviu, keď letectvo NATO omylom zasiahlo budovu čínskeho veľvyslanectva v Belehrade. Čínske úrady povolili búrlivé protiamerické demonštrácie v Pekingu a iných čínskych mestách, ale na druhej strane dbali, aby sa protiamerické nálady nestupňovali. Čína vychádza v ústrety USA i na šesťstranných rokovaníach v Pekingu, ktoré sa týkajú jadrových zbraní severnej Kórey, pretože nie je naklonená vidine politickej destabilizácie na Kórejskom polostrove. Po udalostiach v New Yorku v septembri 2001 zapojila sa do medzinárodného boja proti terorizmu, vedeného Spojenými štátmi - nielen preto, že islamský

fundamentalizmus a terozimus je hrozbou pre politickú stabilitu v provinciách na severozápade Číny.

Mostom k politickým vzťahom medzi USA a Čínou sú vzájomné ekonomické vzťahy, predovšetkým však obrovský čínsky trh, na ktorý USA majú ľahší prístup než do Japonska, a výhodné investičné možnosti. USA pochopili, že je nevyhnutné čo najskôr obsadiť čínsky trh a predísť v tomto zámere Japonsko či vyspelé štáty Európskej únie. K vôli ekonomickým záujmom USA začali vo vzájomných vzťahoch s Čínou robiť ústupky v zdôrazňovaní dodržiavania ľudských práv. V záujme obchodu USA museli pristúpiť, aspoň navonok, na zásadu rešpektovania politickej suverenity, ekonomickej i vojenskej sily Číny. Podľa Condolezzy Rice dôležitou úlohou USA a jej spojencov je nájsť politickú rovnováhu vo vzťahoch k Číne, pretože, tak ako Ruská federácia, Čína má „rovnakú dôležitosť pre mierový vývoj v budúcnosti“ / *pozri Rice, Condolezza: Promoting the National Interest, In: Foreign Affairs, January/February 2000, Volume 79, Number 1, s. 55* /, ale prístup k nej musí byť odlišný od prístupu k Rusku. Čínu považovala za vychádzajúcu mocnosť v ekonomicky chápanom zmysle slova, ktorá svojim dynamickým ekonomickým rozvojom by mohla napomôcť udržiavať existujúci svetový poriadok, pričom by mala byť viac než doteraz integrovaná do medzinárodnej ekonomiky. Táto ekonomická integrácia je podľa nej dôležitá i preto, lebo umožňuje vyvíjať organizovaný tlak na politickú liberalizáciu Číny.

Rast politického a ekonomického vplyvu Číny a jej pozície v medzinárodnej politike viedol Spojené štáty k budovaniu pozitívnych vzťahov s ľudovou Čínou. Potvrdila to i oficiálna medzištátna návšteva prezidenta ČLR Chu Ťin-tchaa v USA v auguste 2005.

Nebezpečenstvo ujugurského nacionalizmu a islamského terorizmu

Najväčšie nebezpečenstvo vnútorných nepokojov v Číne hrozí od aktivizovania desaťmiliónovej moslimskej menšiny v Ujugurskej autonómnej oblasti Číny, v provincii *Sin-tiang*, susediacej so stredoázijskými moslimskými štátmi. Skutočnosť, že v ostatných desaťročiach do týchto oblastí, podobne ako v iných oblastiach Číny, prichádzalo značné množstvo čínskych prisťahovalcov, čo významne zmenilo demografický pomer domorodého obyvateľstva, vyvoláva neustále napätie medzi pôvodným domácim moslimským obyvateľstvom a prisťahovanými Číňanmi, aj keď tu žijú už niekoľko generácií. Podľa príkladu z iných moslimských krajín, ujugurskí moslimi sa začali zaoberať otázkou obnovenia štátnej nezávislosti, ktorú v rokoch 1944 – 1949, teda v čase boja proti Japoncom a občianskej vojny, čas získali vytvorením tzv. Republiky východného Turkestanu. Vznikali prvé ujugurské teroristické skupiny, ktoré uskutočnili množstvo atentátov. Nadviazali spoluprácu i s medzinárodnou moslimskou teroristickou sieťou, predovšetkým s al-Kajdou. Časť z čínskych ujugurských moslimských teroristov prešla jej výcvikovými tábormi v Afganistane.

Politické vzťahy k Ruskej federácii

Súčasťou novej zahraničnej politiky Číny, ako súčasť stratégie mierového vzosupu (*ťüe-čchi*) bolo vyriešenie pretrvávajúcich problémov na severných a západných hraniciach Číny s bývalým Sovietskym zväzom a po jeho rozpade s Ruskou federáciou a postsovietskymi republikami v strednej Ázii. Pre všetky zainteresované strany bolo dôležité, aby vzájomné hranice neboli zónou napätia, ale vzájomnej spolupráce a dôvery. Výsledkom niekoľkoročných prípravných rokovaní bolo už spomínané stretnutie hláv štátov Ruskej federácie - B. Jel'cin, Číny - Ťiang Ce-min, Kazachstanu - N. A. Nazarbajev, Krigizska - A. A. Akajev, Tadžikistanu - E. Š. Rachmanov - v Šanghaji dňa 26. apríla 1996 a podpísanie Šanghajskej dohody. Skupina štátov dostala názov Šanghajska päťka, neskôr, po vstupe Uzbekistanu, Šanghajska šesťka, alebo Organizácia Šanghajskej šestyky. Bola podpísaná

dohoda o vzájomnom znížení stavu ozbrojených síl v danom regióne, posilnení vzájomnej dôvery a spolupráce. Bola prvou takouto dohodou o dôvere, podpísanou v ázijskom regióne, a vytvárala novú koncepciu bezpečnosti v tejto oblasti. Stala sa východiskom pre vzájomnú spoluprácu medzi týmito krajinami. Podľa príkladu Šanghajskej dohody podpísal Ťiang Cemín v novembri 1996 dohodu a vzájomnej dôvere a bezpečnosti i s Indiou. Čína tým urobila dôležitý krok k zabezpečeniu svojich západných a severných hraníc.

Obsahom Šanghajskej dohody bol aj spoločný postup signatárov proti vzniku a rozširovaniu islamského terorizmu v spoločnom priestore. Dohoda zaväzovala signatárske štáty Strednej Ázie organizovať spoločný boj proti ujgurským teroristickým skupinám, ktoré mali svoje základne v moslimských krajinách tohoto regiónu. Čínska zahraničná politika využila po 11. septembri 2001 preukázané spojenie týchto teroristických skupín s al-Kajdou na to, aby v rámci vytvorenia medzinárodnej koalície proti terorizmu OSN a administratíva USA zaradili čínske ujgurské nacionalistické skupiny na oficiálne medzinárodné zoznamy teroristických organizácií.

Na 5. zasadaní Organizácie Šanghajskej spolupráce, ktoré sa uskutočnilo dňa 5. júla 2005 v Astane, hlavnom meste Kazachstanu, prezident ČĽR Chu Ťin-tchao zdôraznil potrebu rozšírenia jednoty a spolupráce s cieľom dosiahnuť stabilitu a rozvoj regiónu i celej ázijskej oblasti. Navrhoval rozšíriť vzájomnú spoluprácu najmä v oblasti **bezpečnosti, boja proti separatizmu a extrémizmu** / pozri www.fmprc.gov.cn /, čo bolo i obsahom spoločnej deklarácie. Štatút pozorovateľov bol priznaný Indii, Pakistanu a Iránu.

Dôležitou súčasťou zahraničnej politiky Číny je snaha nielen rozvíjať dobré medzištátne vzťahy s Ruskou federáciou, ale naplňať ich spoluprácou medzi hraničnými regiónmi oboch krajín. Dňa 3. júla 2005 čínsky prezident navštívil Ruskú federáciu. V sibírskom Novorosijsku predstavitelia susediacich regiónov oboch krajín podpísali dohodu o vzájomnej ekonomickej, obchodnej spolupráci a o výmene technológií. Dohoda je založená na decentralizovanej spolupráci hraničných regiónov oboch krajín a jej cieľom je posilniť rozvoj miestnych ekonomík a zabezpečiť rast vzájomného obchodu. Podpísanie dohody je zároveň i potvrdením o vyriešení doterajších hraničných sporoch, čím si Čína zabezpečila stabilitu na hraniciach s Ruskou federáciou. / Podľa www.fmprc.gov.cn /

Vzťahy Číny so Slovenskou republikou a krajinami strednej Európy

Čínska zahraničná politika doposiaľ kládla vzťahy so Slovenskom a krajinami strednej Európy (*Zohong*) na okraj svojho záujmu. Príčinou je jednak veľká geografická vzdialenosť, ale i malé ekonomické možnosti Slovenska i spomínaných krajín. Preto ich dáva na okraj svojho politického i ekonomického záujmu. Najmä pre krajiny Visegrádskej štvorky bola situácia o to nevýhodnejšia, že v obchodných vzťahoch s kontinentálnou Čínou majú neustále vysokú pasívnu obchodnú bilanciu. Po vstupe Slovenska a krajín V 4 do Európskej únie perspektívy vzťahov medzi oboma stranami môžu nadobudnúť nové dimenzie, zamerané najmä na obchodnú spoluprácu. Čína sa stala druhým najvýznamnejším obchodným partnerom Európskej únie, ktorá má v obchodnom vzťahu s Čínou vysoký schodok. Preto stratégiou Slovenskej republiky je pragmaticky sa zamerať na rozvoj slovensko-čínskych obchodných vzťahov. Túto úlohu sledovali i oficiálne návštevy štátnych predstaviteľov Slovenskej republiky (doposiaľ ich bolo šesť) počas desiatich rokov existencie Slovenskej republiky. Návštevy však boli ekonomicky len málo efektívne a ich charakter bol skôr zdvorilostný a zoznamovací (možno s výnimkou dohody chymérneho projektu Green China). Čínska ľudová republika poskytla Slovensku, ako dar, skenér na odhaľovanie pašovaného tovaru a ľudí, ktorého finančná hodnota predstavuje približne sto miliónov korún. Slovenská republika má neustále v obchodných vzťahoch s Čínou obchodný deficit. V roku 2003 bol 416 miliónov USD, čo znamenalo 15,3 miliárd Sk. / *Údaj podľa Gregušová, G.: Vzťahy*

Visegrádskej štvorky s Čínou, In: Mezinárodní vztahy, č. 1/2005, s. 8 / Doposiaľ žiadna zo slovenských firiem nedokázala významne expandovať na náročnom čínskom trhu, pričom čínsky export na Slovensko je neustále vysoký.

V zahraničnopolitických vzťahoch Slovenská republika, na rozdiel od niektorých krajín Európskej únie, napríklad zo strednej Európy spomenieme Poľsko a Českú republiku, sa oficiálne neangažuje v politickej stratégii kritiky dodržiavania ľudských práv a rešpektuje zásadu jednej Číny. Uznáva, že Tibet je integračnou súčasťou Čínskej ľudovej republiky. Zahraničnopolitické aktivity len v minimálnej miere napomáhajú naplniť možnosti hospodárskej spolupráce s Čínou. Iba v ostatných piatich rokoch je možné konštatovať určité pozitívne trendy v zlepšovaní postavenia slovenských podnikateľských subjektov vo vzťahu k Číne a v hospodárskej spolupráci s ňou. Najvýznamnejší čínski štátni predstavitelia doposiaľ nenavštívili krajiny strednej Európy, a samozrejme ani Slovensko, s výnimkou návštevy predsdu čínskej vlády na Slovensku v jeseni roku 2005. Žiadna z významných čínskych firiem si doteraz nevybrala ako spolu partnera firmu zo Slovenska, aj keď vzájomná ekonomická spolupráca má stúpajúci trend.

Vo vzťahu k Číne ekonomický význam krajín Visegrádskej štvorky je malý, pretože sa nedokážu presadiť proti čínskym ekonomickým bariéram. V súčasnosti neexistuje spoločný postup krajín strednej Európy, včítane krajín V 4 vo vzťahu k Číne. Česká republika a Poľsko sa prezentujú viac antikomunisticky, Slovensko a Maďarsko, ktoré spomedzi krajín V 4 dosiahlo najvyššiu úroveň spolupráce s Čínou, sa pragmaticky zameriavajú na hospodárske otázky. Ani spoločným úsilím nedokážu realizovať v Číne veľké projekty. Určitým východiskom a možnosťou môže byť spoločná zahraničná politika Európskej únie, ktorá by mohla koordinovať doteraz živelnú konkurenciu európskych firiem a priniesla by určitý systém do nejednotnej zahraničnej a hospodárskej politiky vo vzťahu k Číne. Slovenská republika ako členský štát Európskej únie bude môcť sa podieľať na rozvojových projektoch Únie v Číne a využiť tak dobré meno firiem z Nemecka, Veľkej Británie či Francúzska. Tieto možnosti sú o to aktuálnejšie, že Čína v roku 2003 prijala oficiálny dokument o rozvoji spolupráce s Európskou úniou a zintenzívnení hospodárskych vzťahov i s novými členskými štátmi Únie. Čína, vďaka úspechu svojich ekonomických reforiem, sa stala popri USA a Japonsku jedným z ekonomicky najvýznamnejších štátov sveta. Jej ekonomika dosahuje pozoruhodný a trvalý rast. Je zrejme, že ďalší jej vývoj v mnohom bude závisieť i od možností prístupu k zdrojom surovín, najmä ropy, od uplatnenia sa na trhoch najvýznamnejších krajín sveta a zapojenia sa do globálnej ekonomickej stratégie. To v rozhodujúcej miere určí aj budúce vzťahy k ostatným krajinám sveta, najmä k USA a Európskej únii. Je úlohou súčasnej politickej a štátnej reprezentácie Číny úspešnou zahraničnou politikou pokračovať v hospodárskych reformách (zrejme i naďalej riadených štátom) a postupne realizovať reformy v spoločenskej a politickej oblasti, v súlade s čínskymi kultúrnymi a civilizačnými tradíciami.

Vo vzťahu k Číne a čínskej civilizácii sú aktuálne slová Samuela P. Huntingtona, ktoré vyslovil v roku 1996: „Prišiel čas, aby Západ opustil ilúziu univerzálnosti a podporoval silu, súdržnosť a vitalitu svojej civilizácie vo svete iných civilizácií“. / Huntington, Samuel P.: *The West Unique, Not Universal*, s. 41 /

Použitá literatúra

- Bernkopf Tucker, Nancy: China and America: 1941 – 1999, Foreign Affairs, Winter 1991/1992, s.75 - 92
- Bettelheim, Charles: Question sur la Chine après de Mao Tsé-toung, Librairie François Maspero, Paris 1978
- Buruma, Leon: Taiwan's New Nationalists, Foreign Affairs, July/August 1996, Volume 75, Number 4, s. 77 – 91
- Fairbank, John King: Dějiny Číny, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004 preklad z anglického originálu *China, A New History*
- Fukuyama, Francis: Konec dějín a poslední člověk, Rybka Publishers, Praha 2002
- Fürst, Rudolf: Čína: zahraničných investorů ráj, Mezinárodní politika, č. 9/2004, s. 9 - 13
- Fürst, Rudolf: Konec izolacionismu v Číně, Mezinárodní politika, č. 9/2004, s. 9 - 13
- Gregušová, Gabriela: Vzťahy Visegrádskej štvorky s Čínou, Mezinárodní vztahy, č. 1/2005, s. 7 - 21
- Hale, David and Lyric Hughes Hale: China Takes Off, Foreign Affairs, November/December 2003, s. 36 – 53
- Hughes, C. Neil: A Trade War with China ?, Foreign Affairs, July/August 2005, s. 94 - 106
- Huntington, Samuel P. : Střet civilizací, Rybka Publishers, 2001
- Huntington, Samuel P.: The West: Unique, Not Universal, Foreign Affairs, November/December 1996, Volume 75, Number 6, s. 28 - 46
- Christiansen, Thomas, J.: Chinese Realpolitik, Foreign Affairs, September/October 1996, Volume 75, Number 5, s. 37 - 52
- Jü Cung-sien: Hospodářský vývoj Tchajwanu a jeho hospodářské vztahy s kontinentální Čínou, Mezinárodní politika, roč.XVII, č. 11/12, s. 25 - 27
- Kireev, Genrych Vasilevič: Dolgoj put' k „Šanchajskoj pjaterke“, Meždunarodnaja žizn' / International Affaires /, č.3/2003, s.75 - 82
- Kratochvíl, Petr: Ruská politika vůči Číně po září 2004, Mezinárodní politika, ročník XXVII, 5/2003, s. 7 - 9
- Lieberthal, Kenneth: A New China Strategy, Foreign Affairs, November/December 1995, s. 35 – 49
- Mederios, Evan, M. Taylor Fravel: China's New Diplomacy, Foreign Affaires, november/december 2003, s. 22 - 35
- Oksenberg, Michel: The China problem, Foreign Affairs, Summer 1991, s. 1 – 16
- Overbolt, William H.: China after Deng, Foreign Affairs, May/June 1996, Volume 75, Number 3, s. 63 - 78
- Pei, Minxin: Is China Democratizing ?, Foreign Affairs, January/February 1998, Volume 77, Number 1., s. 78 - 82
- Posth, Martin: Wirtschaftsmacht China, Internationale politik, April 2001, 56. Jahr, Nr. 4, s. 9 - 16
- Pye W. Lucian: China: Erratic State, Frustrated Society, Foreign Affairs, Fall 1990, s. 56 - 74
- Reischauer, Edwin O. – Craig, Albert M.: Dějiny Japonska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2000
- Rice, Condolezza: Promoting the Nation Interest, Foreign Affairs, January/February 2000, Volume 79, Number 1
- Swaine, Michael D.: Trouble in Taiwan, Foreign Affairs, march/april 2004, s. 39 – 49
- The Taiwan Question and Reunification of China, Beijing Review, No. 36, 12. 9. 1993
- Wang Jisi: Machtfaktor China, Internationale politik, 59. Jahr, Nr. 1, Jänner 2004, s. 59 – 66

Internetové stránky:

Ministerstvo zahraničných vecí Čínskej ľudovej republiky

www.fmprc.gov.cn

Laogai Research Foundation / LRF / - internetová stránka čínskej exilovej organizácie v USA

www.laogai.com

Recenzoval: Doc. PhDr. Villiam Končal, CSc.